

WITOLD FILIPCZAK
UNIwersytet Łódzki*

Sejmiki ziemi nurskiej 1780–1786

Ziemia nurska, położona w środkowej części wschodniego Mazowsza, była trzecią co do wielkości w województwie (księstwie) mazowieckim. Z powierzchnią 3457 km² ustępowała tylko ziemiom łomżyńskiej i czerskiej¹. Mimo to zajmowała ostatnie (dziesiąte) miejsce w hierarchii wojewódzkiej, według której ziemie były umieszczane w uchwałach, wybierały deputatów, a wcześniej także komisarzy trybunału skarbowego². Jako jedna z trzech ziem księstwa mazowieckiego (obok różańskiej i łomżyńskiej) nie miała własnego senatora (kasztelana)³. Tak odległe miejsce w formalnej hierarchii nie oddawało, w moim przekonaniu, rzeczywistego znaczenia ziemi nurskiej, wynikało zaś z jej późnego wyodrębnienia się, które nastąpiło dopiero w ostatniej ćwierci XV w.⁴ W skład ziemi nurskiej wchodziły trzy powiaty. Największy był kamieńczykowski (lub kamieniecki – stolica Kamieniec Mazowiecki, w laudach z badanego okresu częściej posługiwano się nazwą Kamieńczyk) o powierzchni 2063 km². Pod względem obszaru ustępowały mu powiaty nurski (844 km²) i ostrowski (550 km²)⁵. Sejmiki nurskie nie wzbudziły szczególnego zainteresowania historyków. Jedynym, który zwrócił na siebie uwagę badaczy, był sejmik poselski przed sejmem z roku 1645. Zasłynął on ze względu na krwawe zajścia towarzyszące ob-

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Nowożytnej.

¹ *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku (Atlas historyczny Polski)*, red. W. Pałucki, cz. 2 (*Komentarze. Indeksy*), Warszawa 1973, s. 59–60.

² J.A. Gierowski, *Sejmik generalny księstwa mazowieckiego na tle ustroju sejmikowego Mazowsza*, Wrocław 1948, s. 27.

³ *Volumina Legum*, wyd. J. Ohryzko [dalej: VL], t. VII, Petersburg 1860, s. 292 (*Porządek senatu et Ministerii*).

⁴ *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor i H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 232.

⁵ *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku...*, cz. 2, s. 60.

radom. Z ich powodu zginęły (prawdopodobnie) trzy osoby, a około 50 było rannych. Zapadły wyroki więzienia dla „prawie dwudziestu szlachty”⁶. Geneza konfliktu związana była z czasowym przeniesieniem obrad sejmiku nurskiego ze stolicy ziemi do Ostrowi. Szlachta została o tym powiadomiona przez Władysława IV Wazę 22 grudnia 1640 r., a decyzja królewska została potwierdzona ustawą sejmu z roku 1641. Zdaniem Jolanty Choińskiej-Miki konstytucja ta była prawdopodobnie efektem starań miejscowych bogatych ziemian mieszkających głównie w powiecie ostrowskim. Decyzję powyższą motywowano tym, że Ostrowia jest położona bardziej centralnie niż Nur, do którego dojazd był utrudniony ze względu na złe przeprawy na Bugu i Liwcu. Przeniesienie obrad do Ostrowi miało obowiązywać przez 6 lat⁷. W rezultacie tej zmiany trzy kolejne sejmiki przedsejmowe zostały rozbite i w konstytucji z roku 1647 przywrócono zasadę odbywania wszystkich sejmików i zjazdów publicznych w Nurze⁸. Do Ostrowi jako miejsca obrad ziemi nurskiej wrócono dopiero na Sejmie Wielkim. Znalazło to wyraz w uchwalonej 24 października 1791 r. (oblatowanej 2 listopada) ustawie tworzącej nową geografę administracyjną i sejmikową⁹.

Życie sejmikowe ziemi nurskiej w XVIII w. było prezentowane przede wszystkim w ramach badań nad dziejami poszczególnych

⁶ A.S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. II (1637–1646), tłum. i oprac. A. Przyboś i R. Żelewski, Warszawa 1980, s. 436–437 (Radziwiłł błędnie podał, że Ostrowia była na Podlasiu); E. Opaliński, *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587–1652. System parlamentarny a społeczeństwo obywatelskie*, Warszawa 1995, s. 283, 292 (przyp. 145); J. Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie za Wazów*, Warszawa 1998, s. 112–113.

⁷ VL, t. IV, Petersburg 1859, s. 19. *Przeniesienie sejmiku z ziemi nurskiej*; J. Choińska-Mika, *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą*, Warszawa 2002, s. 190 (także przyp. 420). Warto zauważyć, iż Ostrów był w II połowie XVI w., obok Broku, największym miastem w ziemi nurskiej; liczyła ponad 3000 ludności. Nur zaś, podobnie jak Kamieniec i Andrzejewo (Andrzejów), miał zapewne między 1000 a 2000 mieszkańców: *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku...*, cz. 2, s. 83–84.

⁸ VL, t. IV, s. 65. *Sejmiki nurskie*; J. Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie...*, s. 24.

⁹ VL, t. IX, Kraków 1889, s. 337. *Rozkład województw, ziem i powiatów z oznaczeniem miast w nich miejsc konstytucyjnych dla sejmików w prowincjach koronnych i Wielkiego Księstwa Litewskiego*; W. Kriegseisen, *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1991, s. 269. Na temat daty uchwalenia ustawy por. A. Lityński, *Sejmiki ziemskie 1763–1793. Dzieje reformy*, Katowice 1988, s. 108. Już w ustawie z 1789 r. przewidziano, że nurska komisja porządkowa będzie obradować w Ostrowi: VL, t. IX, s. 148.

kampanii sejmikowych. Dla lat 1759–1763 problemem tym zajmowała się Maria Czeppe¹⁰. Wyniki nurskiego sejmiku przedkonwokacyjnego z roku 1764 omówili Jerzy Michalski (stosunek do reformy sądownictwa) i Tomasz Szwaciński¹¹. Wiadomości o udziale szlachty nurskiej w wydarzeniach politycznych z lat 1764–1768 przedstawił George T. Łukowski¹². Przebieg kampanii przedsejmowych w 1778 i 1786 r. opisali Witold Filipczak i Adam Danilczyk¹³. Informacje o sejmikach nurskich z lat 1782–1786 znajdują się również w pracy o życiu sejmikowym prowincji wielkopolskiej¹⁴. Wiadomości dotyczące sejmików nurskich z 1788 i 1790 r. można znaleźć w pracach J. Michalskiego i Zofii Zielińskiej¹⁵. Wyniki obrad w Ostrowi z lutego i początku marca 1792 r. obszernie zrelacjonował Wojciech Szczygielski¹⁶. Artykuł o sejmikach nurskich z lat 1780–1786 stanowi fragment szerszego cyklu publikacji dotyczących życia sejmikowego w tych latach¹⁷. Burzliwe obrady szlachty nurskiej, o których głośno było w XVII w., pokazują, że dominacja jednej opcji politycznej (stronnictwa dworskiego) nie musiała oznaczać spokoju i braku konfliktów na lokalnej arenie politycznej.

Układ sił w ziemi nurskiej w latach 1780–1786 ukształtował się w roku 1778. Wówczas obsadzono wakującą, po awansie T. Ostrow-

¹⁰ M. Czeppe, *Kamaryla Pana z Dukli. Kształtowanie się obozu politycznego Jerzego Augusta Mniszcha 1750–1763*, Warszawa 1998, s. 179–183.

¹¹ J. Michalski, *Reforma sądownictwa na sejmie konwokacyjnym 1764 roku*, [w:] *Miedzy wielką polityką a szlacheckim partykularyzmem*, Toruń 1993, s. 303–307; T. Szwaciński, *Sejmiki poselskie przed konwokacją 1764 r.*, „Kwartalnik Historyczny” 2006, R. 113, 1, s. 39.

¹² G.T. Łukowski, *The Szlachta and the Confederacy of Radom 1764–1767/8. A study of the Polish Nobility*, Roma 1977, s. 119, 139–140, 144–145.

¹³ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000, s. 73; A. Danilczyk, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010, s. 88–89.

¹⁴ W. Filipczak, *Życie sejmikowe prowincji wielkopolskiej w latach 1780–1786*, Łódź 2012, s. 90, 125, 169–170.

¹⁵ J. Michalski, *Sejmiki poselskie 1788 roku*, „Przegląd Historyczny” 1960, t. LI, z. 3, s. 469; Z. Zielińska, *„O sukcesji tronu w Polsce” 1787–1790*, Warszawa 1991, s. 210, 218.

¹⁶ W. Szczygielski, *Referendum trzecimajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź 1994, s. 163–166.

¹⁷ W. Filipczak, *Sejmiki województwa płockiego 1780–1786*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2009, R. VIII, nr 2; idem, *Sejmiki ziemi czerskiej 1780–1786*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2010, R. IX, nr 1; idem, *Aktywność sejmikowa regalistów w województwie rawskim w latach 1780–1786*, „Rocznik Łódzki” 2010, t. LVII; idem, *Życie sejmikowe prowincji...*

skiego na kasztelanie czerską¹⁸, najwyższą godność w hierarchii tej ziemi – podkomorstwo nurskie. Elekcję kandydatów do urzędu zwołał, uniwersałem z 13 czerwca 1778 r., Tomasz Ostrowski¹⁹. Kasztelan czerski wypełniał obowiązki wojewody mazowieckiego Pawła Mostowskiego, który znajdował się wówczas poza granicami kraju²⁰. W instrukcji poselskiej z roku 1780 szlachta nurska domagała się, by urząd miejscowego wojewody uznać za wakujący²¹. T. Ostrowski był posłem nurskim w 1766 r.; następnie, jako podkomorzy nurski, reprezentował ziemię na skonfederowanym sejmie z roku 1776 pod łaską Andrzeja Mokronowskiego²². Obrady elekcyjne w Nurze, zagajone przez starostę nurskiego Tomasza Ossolińskiego, odbyły się 6 lipca 1778 r. Marszałkiem koła rycerskiego został podsędek nurski Dominik Zembrzuski. Asesorami sejmiku byli: komornik ziemski nurski Franciszek Godlewski, komornik nurski Wincenty Łuniewski, regent ziemski i grodzki ostrowski Michał Kownacki oraz Karol Kownacki²³. Na kandydatów do funkcji podkomorskiej wybrano trzech nurskich urzędników ziemskich: podczaszego Jana Pieńkowskiego, podstolego Ignacego Zielińskiego, wojskiego Łukasza Pudłowskiego oraz podstarościego i sędziego grodzkiego ostrowskiego Andrzeja Ostrowskiego²⁴. Minęło przeszło pięć miesięcy zanim zapadła decyzja, kto uzyska królewską nominację.

W dniu 17 sierpnia 1778 r. zebrał się w Nurze sejmik przedsejmowy. Obradami, które zagaił ponownie starosta T. Ossoliński,

¹⁸ T. Ostrowski został wybrany na jednego z trzech kandydatów do kasztelanii czerskiej na posiedzeniu Rady Nieustającej z 30 V 1777; w tym też dniu król nominował go na urząd: Protokół Rady Nieustającej z 30 V 1777 (sesja 28), Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], tzw. Metryka Litewska, dział VII [dalej: ML VII], sygn. 18.

¹⁹ Laudum sejmiku w Nurze z 6 VII 1778, AGAD, Nurskie grodzkie relacje oblaty [dalej: NGRO], sygn. 48, k. 535.

²⁰ W. Konopczyński, *Mostowski Paweł*, [w:] *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. XXII, Wrocław 1977.

²¹ Laudum i instrukcja poselska sejmiku w Nurze z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387v (też: Biblioteka PAU i PAN w Krakowie [dalej: BPAU], rkps 8335, Teki Pawińskiego [dalej: TP], nr18, k. 326v).

²² S.A. Poniatowski, *Mémoires du roi...*, t. II, Leningrad 1924, s. 329; T. Kizwalter, *Ostrowski Tomasz Adam*, [w:] PSB, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 580. Drugim posłem nurskim w 1776 r. był wojski Jan Świnołęski. Por. VL, t. VIII, s. 528 (podpisy pod konfederacją sejmową z roku 1776).

²³ Laudum sejmiku w Nurze z 6 VII 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 535–535v.

²⁴ *Ibidem*, k. 535.

kierował komornik F. Godlewski, asesor poprzedniego sejmiku, do pomocy zaś przydzieleni mu zostali: komornik ziemski zambrowski Józef Godlewski, skarbnikowicz nurski Tomasz Gostkowski i Benedykt Gołębiowski²⁵. Na sejmie warszawskim z roku 1778 szlachtę nurską reprezentowali szambelan Adam Szydłowski i podstoli liwski Karol Wodziński²⁶. Wybory przyniosły sukces regalistom, choć w „plancie” dworu przewidziani byli A. Szydłowski i chorąży nurski Antoni Zieliński. Nie uzyskał natomiast poparcia kandydat do podkomorstwa, wojski Ł. Pudłowski²⁷.

Nie są jasne powody, dla których Stanisław August tak długo nie podejmował decyzji w sprawie obsady podkomorstwa nurskiego. Zwłoka być może wiązała się z postępowaniem sądowym, które toczyło się w Ciechanowie, jednak szczegóły tej sprawy nie są znane²⁸. Do kwestii obsady wakansu wrócono dopiero w grudniu 1778 r., a więc już po zakończeniu obrad sejmowych. W liście z 8 grudnia 1778 r. kanclerz koronny i biskup poznański A. Młodziejowski, mający znaczny wpływ na politykę personalną dworu, pisał do monarchy o potencjalnych kandydatach do urzędu. O swoich aspiracjach przypominał A. Młodziejowskiemu podstoli nurski I. Zieliński, choć pieczętarz zaznaczał, że jego rodzina „poniekąd jest figlarna”²⁹. Poparciem K. Wodzińskiego, aspirującego do „pierwszeństwa” w ziemi nurskiej, cieszył się „stary” sędzia grodzki A. Ostrowski. Podstoli liwski podobno zawarł z nim układ. W wypadku nominacji A. Ostrowski miał przyjąć urząd, a następnie złożyć rezygnację, by umożliwić K. Wodzińskiemu znalezienie się w gronie kandydatów do podkomorstwa³⁰. Rodzi się pytanie, dlaczego podstoli liwski nie był w gronie elektów na sejmiku lipcowym. Możliwe, że zakończone sukcesem zabiegi o mandat poselski miały przysporzyć mu zasług w ziemi, której nie był urzędnikiem. Stanisław August odpowiedział 10 grudnia 1778 r. kanclerzowi

²⁵ Posłem królewskim na sejmik był komornikowicz ziemski nurski Andrzej Ślaski: Laudum sejmiku z 17 VIII 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 548, 550v (odpis w: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 321, 323v).

²⁶ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 73, 150, 170–171, 194, 245, 247, 255, 274, 279, 295, 302, 305, 321.

²⁷ Series kandydatów na poselstwo..., AGAD, ZP, nr 112, k. 3v.

²⁸ S. Krajewski do króla, 5 VII 1778, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie [dalej: BCz], rkps 668, s. 169.

²⁹ A. Młodziejowski do króla, 8 XII 1778, BCz, rkps 799, s. 1839; W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 73.

³⁰ A. Młodziejowski do króla, 8 XII 1778, BCz, rkps 799, s. 1839–1840.

koronnemu, iż po naradzeniu się „w domu” uznano, że A. Młodziejowski powinien napisać do chorążego [nurskiego Antoniego?] Zielińskiego i podstolego I. Zielińskiego, aby obaj jak najszybciej udali się do Warszawy, gdzie mieli złożyć monarsze przyrzeczenie „wierności, powolności i jednomyślności”, co stanowiło warunek uzyskania przywileju na podkomorstwo³¹. Nieufność wobec Zielińskich miała zapewne związek z ich postawą w województwie płockim (w roku 1778 doszło tam do rozdwojenia sejmiku deputackiego w Raciążu), gdzie rywalizowali oni z Sierakowskimi, których popierał biskup płocki Michał Poniatowski³². Nie wiadomo kto uczestniczył we wspomnianych przez króla „domowych” naradach, a tym samym zaliczał się do osób mających wpływ na decyzje personalne odnoszące się do ziemi nurskiej. Za niemal pewne można uznać, że w gronie tym znajdował się biskup M. Poniatowski, jeden z przywódców regalistów w Koronie, który posiadał szczególnie silne wpływy na Mazowszu³³. Jest dość prawdopodobne, że wśród osób doradzających w tej sprawie monarsze była też jego siostra Izabela z Poniatowskich Branicka dysponująca znacznymi wpływami na sąsiadującym z ziemią nurską Podlasiu³⁴. W gronie doradców królewskich mógł znajdować się także starszy brat Stanisława Augusta, ekspodkomorzy koronny Kazimierz Poniatowski. Wiadomo, iż interesował się on obsadą urzędów nurskich³⁵. Jeśli chodzi o osoby spoza kręgu najbliższej rodziny, należy założyć, że monarcha konsultował decyzję także z sekretarzem koronnym Jackiem Ogrodzkim, szefem Gabinetu Stanisława Augusta, który nadzorował akcję sejmikową na terenie Mazowsza³⁶. Ostatecznie urząd podkomorzego nurskiego uzyskał I. Zieliński.

³¹ Król do A. Młodziejowskiego, 10 XII 1778, BCz, rkps 674, s. 1429. Król do A. Młodziejowskiego, 10 XII 1778.

³² A. Lityński, *Sejmiki województwa płockiego przed i w czasie Sejmu Czteroletniego. Z badań nad organizacją i funkcjonowaniem*, [w:] *W dwusetną rocznicę wolnego Sejmu. Ludzie – państwo – prawo czasów Sejmu Czteroletniego*, red. A. Lityński, Katowice 1988, s. 93; W. Filipczak, *Sejmiki województwa płockiego 1780–1786...*, s. 25–42.

³³ W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 31, 34. Por. Z. Zielińska, *Poniatowski Michał Jerzy*, [w:] *PSB*, t. XXVII, Wrocław 1983, s. 457. Por. też R. Butterwick, *Polska rewolucja a Kościół katolicki*, Kraków 2012, s. 271.

³⁴ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 75; idem, *Życie sejmikowe...*, s. 34.

³⁵ Teodor Szydłowski do króla, 5 XI 1781, BCz, rkps 688, s. 865–866.

³⁶ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 33–34; idem, *Życie sejmikowe...*, s. 34. Por. też M. Rymaszyna, *Gabinet Stanisława Augusta*, Warszawa 1962, s. 70; J. Michalski, *Ogrodzki Jacek*, [w:] *PSB*, t. XXIII, Wrocław 1978, s. 650.

Wiosna roku 1780 przyniosła zmiany na scenie politycznej, które rzutowały także na życie sejmikowe ziemi nurskiej. Zmarli wówczas dwaj politycy interesujący się obsadą miejscowych urzędów: kanclerz A. Młodziejowski (w marcu) i szef Gabinetu Stanisława Augusta J. Ogrodzki (w maju). Ich rolę przejęli biskup poznański i podkanclerzy (od listopada 1780 r. kanclerz) Antoni Onufry Okęcki i pisarz wielki koronny Adam Cieciszowski (jako kierownik Gabinetu królewskiego)³⁷. Obaj wymienieni regaliści zaliczali się do obywateli województwa mazowieckiego; A. Cieciszowski, związany z sąsiednią ziemią liwską³⁸, będzie miał dużo do powiedzenia w sprawach polityki dworu wobec sejmików i urzędów nurskich.

Niewiele wiadomo na temat przebiegu kampanii w ziemi nurskiej przed sejmem z roku 1780. Uniwersał królewski (wydany 22 maja w Warszawie) został oblatowany w grodzie nurskim 26 czerwca tegoż roku³⁹. Obrady w kościele parafialnym w Nurze zagaił podkomorzy I. Zieliński, zapewne debiutujący w tej roli. Podał on kandydatury do funkcji marszałka koła rycerskiego, którym został sędzia ziemski nurski Franciszek Ślaski (użyte w laudum sformułowanie nie rozstrzyga jednoznacznie, czy zagajający zaproponował więcej niż jedną kandydaturę). Wysłuchano uniwersału królewskiego, a także zaleceń przedstawionych przez posła królewskiego, podkomorzycę nurskiego Zielińskiego⁴⁰. Posłużenie się w roli legata przedstawicielem tej rodziny może wskazywać na umocnienie się w ziemi nurskiej pozycji Zielińskich, co do których lojalności w otoczeniu Stanisława Augusta jeszcze do niedawna istniały obawy. Choć w tekście laudum nie ma wzmianki o powołaniu asesorów, to jednak z podpisów pod instrukcją poselską wynika, że

³⁷ M. Rymszyńska, *op. cit.*, s. 114–115; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 51–52.

³⁸ Instrukcja poselska nurska z 19 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512v (odpis w: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 334); W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 74; L. Zalewski, *Szlachta ziemi liwskiej. Sejmiki – urzędy – herbarz*, Warszawa, 2005, s. 74.

³⁹ Laudum i instrukcja sejmiku ziemi nurskiej z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387.

⁴⁰ Laudum sejmiku w Nurze z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387. Na temat prezentacji uniwersału i legacji na sejmiki w trakcie obrad por. A.B. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000, s. 59; M. Zwierzykowski, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696–1732*, Poznań 2010, s. 109–110.

zostali nimi: skarbnik ziemi nurskiej Wawrzyniec Obrębski, komornik ziemski nurski Franciszek Godlewski, Michał Edward Budziszewski i Dominik Duczyński. Tylko przy ostatnim z asesorów zaznaczono, że reprezentował on powiat ostrowski⁴¹. Ponieważ, podobnie jak w 1778, liczba powołanych pomocników marszałka (4) nie była wielokrotnością liczby powiatów (3), nie jest jasny klucz według którego ich dobierano. Zazwyczaj każdy z powiatów reprezentował jeden lub dwóch asesorów⁴². W gronie pomocników marszałka znaleźli się: urzędnik ziemski, niższy urzędnik sądowy oraz dwie osoby bez tytułów. Na szczególną uwagę zasługuje komornik nurski F. Godlewski, asesor na sejmiku elekcyjnym w lipcu 1778 r., a następnie marszałek na zgromadzeniu przedsejmowym w tymże roku⁴³.

Posłami na sejm z roku 1780 sejmik nurski wybrał podstolego liwskiego K. Wodzińskiego i wojskiego plockiego Marcelego Zielińskiego⁴⁴. K. Wodziński był także posłem nurskim na poprzedni sejm i jednym z pretendentów do roli przywódcy miejscowych regalistów⁴⁵. M. Zieliński to kolejny przedstawiciel tej aktywnej na Mazowszu rodziny, który zazначył swój udział w obradach przedsejmowych. Był on urzędnikiem województwa plockiego, ale w badanym okresie nie odznaczył się aktywnością na sejmikach w Raciążu⁴⁶. Wybrani na sejmiku posłowie byli niewątpliwie związani ze stronnictwem regalistycznym. W ziemi nurskiej wyraźnie wzmocniła się rola rodziny Zielińskich, co zapewne miało związek z awansem Ignacego na urząd podkomorzego. W laudum brak jest informacji o konfliktach w czasie obrad, które zapewne były jednak niespokojne. Przeszło pół roku później (28 kwietnia 1781 r.) w grodzie nurskim został oblatowany manifest starosty nurskiego T. Ossolińskiego (datowany w Ciechanowcu 27 kwietnia tego roku). We-

⁴¹ Laudum i instrukcja sejmiku w Nurze z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 388.

⁴² W. Filipczak, *Sejmiki województwa plockiego...*, s. 58; idem, *Sejmiki ziemi czerskiej...*, s. 174. Nieściska jest informacja Waldemara Bednaruka [*Sejmiki lubelskie w okresie stanisławowskim (1764–1794)*, Lublin 2011, s. 157–158], że zgodnie z konstytucją z 1764 r. należało wybierać po dwóch asesorów z każdego powiatu. Por. W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 291.

⁴³ Lauda sejmików w Nurze z 6 VII i 17 VIII 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 535v, 548.

⁴⁴ Laudum sejmiku w Nurze z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387 (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 324v–325).

⁴⁵ A. Młodziejowski do króla, 8 XII 1778, BCz, rkps 799, s. 1839–1840.

⁴⁶ W. Filipczak, *Sejmiki województwa plockiego...*, s. 23–61.

dług jego relacji sejmik miał zacząć się rano w „niepraktykowanym przedtem nieporządku, hałasach, tumultach i rozruchach” i w takiej atmosferze ciągnął się do późnego popołudnia. Obrady zakończyły się pomyślnie, po uspokojeniu „rozruchów” i elekcji posłów, tylko dzięki roztropności urzędników⁴⁷. Kiedy starosta nurski wychodził z kościoła, otoczono go i nie mógł się wydostać z budynku. Z cmentarza został ponownie wepchnięty do kościoła, a niebezpiecznemu rozwojowi wydarzeń zapobiegło wsparcie ze strony urzędników i przyjaciół T. Ossolińskiego. Starosta tłumaczył późne ogłoszenie manifestu tym, że nie znał sprawców wydarzeń. Wśród osób, wobec których kierował oskarżenia, znaleźli się przedstawiciele rodzin: Tymińskich, Lipskich, Drewnowskich, Godlewskich (m.in. Franciszek), Jaźwińskich, a także Tomasz Morawski⁴⁸.

Instrukcja dla posłów nurskich na sejm w roku 1780 liczyła 17 punktów. Już w drugim szlachta zobowiązywała swoich reprezentantów do promowania niezrealizowanych postulatów zalecanych na poprzedni sejm⁴⁹. Można to było odnieść do wszystkich 20 zaleceń wpisanych do instrukcji sprzed dwóch lat. Ponieważ były one analizowane w innym miejscu⁵⁰, zajmę się tylko nowymi propozycjami. W tej części artykułu skoncentruję się na zagadnieniach mogących rzucić światło na stosunek szlachty nurskiej do bieżących problemów politycznych i ustrojowych. Do pozostałych postulatów wrócę w dalszej części tekstu. Instrukcja zaczynała się od podziękowań złożonych królowi. Sejmik zalecał jednak posłom nie zgadzać się na nowe podatki zarówno „gruntowe”, jak i konsumpcyjne, co tłumaczono nadmiernymi obciążeniami finansowymi i brakiem pieniędzy w kraju⁵¹. Takie stanowisko nie określało wprawdzie postawy politycznej (niechęć wobec zwiększenia świad-

⁴⁷ Manifest T. Ossolińskiego z 27 IV 1781, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 328–330. Na rugach sejmowych z 1780 r. obiekcje przeciwko M. Zielińskiemu zgłosił Bogucki, którego pretensje (zapewne finansowe) zostały jednak zaspokojone: *Dyaryusz Seymu wolnego ordynaryjnego warszawskiego [...] 1780...*, wyd. S. Badeni, Warszawa [1780], s. 3.

⁴⁸ Manifest T. Ossolińskiego, 27 IV 1781, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 328b–330.

⁴⁹ Instrukcja poselska nurska, 21 VIII 1780, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325–327.

⁵⁰ Instrukcja poselska nurska z 17 VIII 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 548v–550v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 321v–323v); W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 119, 124, 130–131.

⁵¹ Instrukcja poselska nurska z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325).

czeń fiskalnych była powszechna), ale nie było zgodne z polityką i oczekiwaniami Stanisława Augusta⁵². Szlachta nurska zajęła negatywne stanowisko wobec, opublikowanego jeszcze w roku 1778, projektu *Zbiór praw sądowych* (przygotowanego pod kierunkiem Andrzeja Zamoyskiego)⁵³. Uznała kodeks za „rząd dawny i zwyczaje przeistaczający”. Sejmik nie wykluczał jednak ułożenia zbioru praw na sejmie⁵⁴. Ziemia nurska już raz wypowiedziała się w sprawie kodeksu A. Zamoyskiego, ale z instrukcji z roku 1778 wynika, że projekt wówczas nie był znany⁵⁵. Krytyczne stanowisko wobec projektu było typowe dla sejmików mazowieckich i nie może być wiązane z przejawami postaw opozycyjnych⁵⁶. Sejmik nurski sprzeciwił się obradom sejmowi pod wężem konfederacji, choć dopuszczał wyjątek na wypadek „uchowaj Boże rebelii” przeciwko królowi lub „własnej Ojczyźnie”⁵⁷. Nastroje niechętne sejmom skonfederowanym ujawniły się w czasie kampanii przedsejmowej w roku 1778, choć właśnie takie rozwiązanie było preferowane przez Stanisława Augusta⁵⁸. Postulowano także zaprzysięganie posłów, co miało przyczynić się do wiernego realizowania przez nich zaleceń sejmikowych. Aby uzasadnić propozycję, posłużono się argumentem, że dwa pozostałe stany sejmowe „są przysięgłe”⁵⁹. Wiadomo, że monarcha był przeciwny takim propozycjom⁶⁰. Poli-

⁵² W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 126–128, 139.

⁵³ Na temat dziejów kodeksu A. Zamoyskiego i stosunku do niego sejmików z 1778 i 1780 r. por. E. Borkowska-Bagieńska, „*Zbiór praw sądowych*” Andrzeja Zamoyskiego, Poznań 1986, s. 305–320; W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 130–132; W. Szafranski, *Kodeks Stanisława Augusta*, Poznań 2007, s. 36–38.

⁵⁴ Instrukcja poselska nurska z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387 (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325–325v).

⁵⁵ Instrukcja poselska nurska z 17 VIII 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 548v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 321v); W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 131.

⁵⁶ Por. idem, *Sejmiki ziemi czerskiej...*, s. 144–145.

⁵⁷ Instrukcja poselska nurska z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325v).

⁵⁸ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 120–121. Por. też E. Zielińska, *Otto Magnus Stackelberg wobec projektu skonfederowania sejmowi 1782 roku. przyczynek do praktyki polityki rosyjskiej w Rzeczypospolitej przed Sejmem Wielkim*, „Kwartalnik Historyczny” 1999, t. CVI, 4, s. 73–81.

⁵⁹ Instrukcja poselska nurska z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325v).

⁶⁰ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 139. Na temat prawnych aspektów przysięgi poselskiej por. A. Lityński, *Sejmiki ziemskie 1764–1793...*, s. 144–146.

tyczny wymiar miał również punkt zobowiązujący posłów do starzeń, by „zbożowy i drzewny” handel wiślany, niszczonego przez pruskie cła, został „podniesiony”⁶¹. Ponieważ próby przeciwdziałania pruskim nadużyciom handlowym były wielokrotnie ponawiane przez władze polskie, stanowisko sejmiku nie było kontrowersyjne politycznie. Artykuły instrukcji poselskiej ukazują, że nurscy ziemianie nie podzielali programowych preferencji Stanisława Augusta. Różnice te dotyczyły jednak spraw, w których stanowiska monarchy i szlachty (nawet regalistycznej) rozchodziły się, nie może to być więc podstawą, by dopatrywać się wpływów opozycji na terenie ziemi nurskiej.

W roku 1782 w ziemi nurskiej dokonały się istotne zmiany na urzędach sądowych kluczowych dla miejscowego układu sił politycznych. 1 stycznia 1782 r. zmarł starosta nurski Tomasz Ossoliński, od wielu lat aktywny na miejscowej scenie politycznej. Od roku 1738 pełnił urząd starosty, w 1744 r. zagajał sejmik w Nurze, w latach zaś 1748, 1750, 1752 i 1758 był posłem nurskim na sejm⁶². W czasach Augusta III związany był on z obozem republikańskim, później przeszedł na stronę Familii Czartoryskich i jako jej stronnik został w 1764 r. posłem na sejm konwokacyjny; był także elektorem Stanisława Augusta Poniatowskiego⁶³. Jeszcze w roku 1778 T. Ossoliński, jak już pisałem, zagaił oba sejmiki nurskie. W listopadzie 1781 r. wojewoda płocki Teodor Szydłowski informował Stanisława Augusta o złym stanie zdrowia starosty nurskiego. Zgłaszał też aspiracje do mającego wakować urzędu i przypominał, iż łączą się z nim tylko obowiązki sądowe, gdyż prawa do intraty miał starościc rawski Lanckoroński⁶⁴. Zgodnie z konstytucją sejmową z 1775 r. starostwa grodowe miały być elekcyjne na wzór ziemskich urzędów sądowych, co oznaczało wybór przez sej-

⁶¹ Instrukcja poselska nurska z 21 VIII 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387v (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 326). Na temat pruskiej polityki celnej por. J. Wilder, *Traktat handlowy polsko-pruski z 1775 roku*, Warszawa 1937; R. Gaziński, *Prusy a handel solą w Rzeczypospolitej w latach 1772–1795*, Warszawa 2007, s. 58–63.

⁶² Manifest T. Ossolińskiego z 27 IV 1781, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 328; W. Szczygielski, *Ossoliński Tomasz Konstanty*, [w:] *PSB*, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 425–426.

⁶³ *VL*, t. VII, Petersburg 1860, s. 93, 127; T. Szwaciński, *op. cit.*, s. 39. Por. M. Matuszewicz, *Diariusz życia mego*, t. II (1758–1764), opr. B. Królikowski, kom. Z. Zielińska, Warszawa 1986, s. 456.

⁶⁴ Teodor Szydłowski do króla, 5 XI 1781, BCz, rkps 688, s. 865–866.

mik czterech kandydatów⁶⁵. T. Szydłowski proponował więc, że „zrobi” sejmik elekcyjny, na którym w gronie elektów znajdzie się on sam i ewentualnie jeden z jego synów. Deklarował, że chce starostwo dla swojego domu. T. Szydłowski posiadał kilka wiosek w ziemi nurskiej, w niej głównie mieszkał, a także był kilka razy posłem nurskim na sejmy⁶⁶. Rzeczywiście T. Szydłowski mógł uchodzić za weterana miejscowej sceny parlamentarnej. W roku 1747 jako deputat mazowiecki zasiadł w Trybunale Koronnym⁶⁷. Pod koniec panowania Augusta III, będąc chorążym i sędzią grodzkim warszawskim, związał się ze stronnictwem Jerzego Augusta Mniszcha. T. Szydłowski służył dworowi w sprawach sejmikowych w ziemiach warszawskiej (był posłem w 1762 r.) oraz nurskiej, m.in. miał w roku 1761 zabiegać o zerwanie nurskiego sejmiku przedsejmowego⁶⁸. W roku 1764 był, wspólnie z przyszłym królem, posłem warszawskim na sejm konwokacyjny⁶⁹. Na sejmie 1767/1768 r. wszedł w skład, wymuszonej przez rosyjskiego ambasadora Mikołaja Repnina, delegacji⁷⁰. Na tymże sejmie utworzono specjalnie dla niego kasztelanie mazowiecką. Prawdopodobnie wiązało się to z faktem, że był ojcem kochanki monarchy – Elżbiety z Szydłowskich Grabowskiej, która później uchodziła za morganatyczną żonę Stanisława Augusta⁷¹. Mimo bliskich związków z królem T. Szydłowski nie miał chyba szans na otrzymanie starostwa nurskiego. Wątpliwe jest, czy senator mógł zostać wybrany na sejmiku elekcyjnym kandydatem do urzędu ziemskiego.

Nie zachowało się laudum sejmiku elekcyjnego starościńskiego, zapewne dlatego, że księgi grodzkie i ziemskie nurskie były zamknięte, uniwersał zaś zwołujący elekcję sędziego ziemskiego oblatowano 5 sierpnia 1782 r. w nurskich księgach wójtowskich⁷². O wynikach sejmiku dowiadujemy się z listu A. Cieciszowskiego do króla z 7 sierpnia tego roku. Obrady miały podobno spokojny

⁶⁵ VL, t. VIII, s. 93. *Starostwa i królewszczyny*; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 532, 609–610.

⁶⁶ Teodor Szydłowski do króla, 5 XI 1781, BCz, rkps 688, s. 865–866.

⁶⁷ Z. Zielińska, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej 1743–1752*, Warszawa 1983, s. 224.

⁶⁸ M. Czeppe, *op. cit.*, s. 180–182.

⁶⁹ T. Szwaciński, *op. cit.*, s. 38.

⁷⁰ A. Kraushar, *Książe Repnin i Polska w pierwszym czteroleciu panowania Stanisława Augusta (1764–1768)*, t. II, Kraków 1898, s. 326.

⁷¹ K. Zienkowska, *Stanisław August Poniatowski*, Wrocław 1998, s. 250.

⁷² Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514.

przebieg, kandydatami zaś do urzędu starosty zostali: chorąży K. Wodziński, wojski nurski Roch Czarnowski, miecznik Jan Swinołęski (w 1776 r. poseł nurski⁷³) i sędzia (grodzki warszawski Szczepan) Zambrzycki. Szef Gabinetu informował króla, iż trzech ostatni kandydaci nie aspirują w rzeczywistości do urzędu. Sprawa przywileju dla K. Wodzińskiego była przesądzona⁷⁴. Po nieudanych próbach uzyskania podkomorstwa otrzymał on urząd pozwalający aspirować do roli lidera miejscowych regalistów. K. Wodziński objął obowiązki starosty szybko, bo jeszcze przed wyznaczonymi na 19 sierpnia 1782 r. sejmikami poselskimi. Uroczysty „wjazd” dokonał się podobno w obecności 2000 obywateli⁷⁵, choć podana w korespondencji liczba może być przesadzona.

Kampania przedsejmowa w roku 1782 toczyła się w sytuacji zaostrzenia stosunków między dworem a opozycją, na tle sprawy ubezwłasnowolnienia przez kapitułę krakowską biskupa Kajetana Sołtyka. Kanonicy skorzystali z pomocy wojskowej, więc opozycja zaatakowała Departament Wojskowy i Radę Nieustającą⁷⁶. Na sporządzonej w Gabinetecie króla liście kandydatów do poselstwa nurskiego wymienione są cztery osoby: eksstarosta wołkowyski Aleksander Brzostowski, pisarz ziemski nurski Adam Kownacki, pisarz grodzki warszawski Szczepan Zambrzycki (w 1780 poseł liwski⁷⁷) i Adam Szydłowski. Poparciem dworu cieszyli się dwaj ostatni pretendenci⁷⁸. Nie uzyskali aprobaty A. Brzostowski (żonaty z Marią Anną z Wodzińskich) i A. Kownacki, weteran miejscowego życia politycznego (urodzony około roku 1725)⁷⁹, który w tej sytuacji próbował (nieskutecznie) starać się o mandat z ziemi wiskiej⁸⁰.

⁷³ VL, t. VIII, s. 528 (podpisy pod konfederacją sejmową z 1776).

⁷⁴ A. Cieciszowski do króla, 7 VIII 1782, BCz, rkps 655, s. 1281.

⁷⁵ Szczepan Zambrzycki do Adama Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 251.

⁷⁶ K. Rudnicki, *Biskup Kajetan Sołtyk 1715–1788*, Kraków–Warszawa 1906, s. 207–242; M. Czeppe, *Sołtyk Kajetan Ignacy*, [w:] *PSB*, t. XL, Warszawa–Kraków 2001, s. 400–402; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 76–91.

⁷⁷ Laudum sejmiku w Liwie z 21 VIII 1780, BPAU, rkps 8322, TP, nr 5, k. 582v.

⁷⁸ Series kandydatów do poselstwa na Seym 1782, AGAD, Zbiór Popielów [dalej: ZP], nr 126, k. 118v.

⁷⁹ We wrześniu 1787 r. pisarz ziemski i grodzki nurski pisał, że ma 62 lata: A. Kownacki do króla z 9 IX 1787, BCz, rkps 922, s. 828–829; A. Skalkowski, *Brzostowski Aleksander*, [w:] *PSB*, t. III, Kraków 1937, s. 47.

⁸⁰ Laudum sejmiku w Wiźnie z 19–21 VIII 1782, BPAU, rkps 8351, TP, nr 34, k. 378v–379. Adam Kownacki był jednym z trzech kandydatów do poselstwa, zrezygnował jednak ze starań już w trakcie odbywającego się głosowania.

Staż w życiu publicznym zaczął od praktyki w palestrze trybunalskiej. W roku 1747 został regentem sądowym, w 1749 sędzią grodzkim ostrowskim, w 1755 sędzią grodzkim kamieńczykowskim. Urząd pisarza ziemskiego i grodzkiego nurskiego sprawował od 1766 r.; w tymże roku także posłował na sejm. W kadencji 1777/1778 r. był deputatem mazowieckim⁸¹.

Sejmik poselski w nurskim kościele farnym 19 sierpnia 1782 r. zagaił starosta K. Wodziński, który debiutował w tej roli. Marszałkiem koła rycerskiego został ponownie (poprzednio na sejmikach poselskich w 1778 i 1780 r.) komornik ziemski nurski Franciszek Godlewski. Na asesorów wyznaczono podstolica nurskiego i podwojewodzkiego powiatu ostrowskiego Kajetana Pudłowskiego, Wincen- tego Boguckiego (w tekście laudum wystąpił jako cześnikowicz ży- tomierski) i Adama Domaszowskiego⁸². Asesorowie przypisani byli do poszczególnych powiatów. Po przysiedze marszałka i asesorów dokonano wyboru posłów na sejm. Zostali nim kandydaci popiera- ni przez dwór, to znaczy szambelan i rotmistrz chorągwi pancernej Adam Szydłowski oraz łowczy liwski i sędzia grodzki warszawski Szczepan (w laudum Stefan) Zambrzycki⁸³. A. Szydłowski był synem wojewody płockiego (wcześniej kasztelana mazowieckiego) Teodo- ra⁸⁴. Szambelanem został w roku 1766, w roku 1786 zaś pisał, że posłował już sześć razy⁸⁵. S. Zambrzycki był związany blisko z A. Cie- ciszowskim, którego informował o rezultatach sejmiku. Z listu łow- czego liwskiego wynika, że wybór posłów przebiegał spokojnie⁸⁶. Starosta K. Wodziński twierdził, że zgodnie z rozkazem biskupa M. Poniatowskiego, „protektora naszej ziemi”, pogodził „zajętrzone serca i rozdwojone umysły”, posłowie zaś zostali wybrani „bez najmniejszej kontradycji”⁸⁷. O tym, że obrady zakończyły się suk- cesem regalistów, świadczy nie tylko zgodność elekcji poselskiej z przedsejmową plantą. Obaj posłowie nurscy (podobnie jak wszy-

⁸¹ Manifest A. Kownackiego z 23 V 1787 (w Ciechanowcu), BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 378v. Por. też drukowaną ordynację Trybunału Koronnego z 1777 (*Ordinatio...*), która znajduje się w: BCz, rkps 803.

⁸² Laudum sejmiku w Nurze z 19 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 516 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 331–331v).

⁸³ Laudum sejmiku w Nurze z 19 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 516–516v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 331v–332).

⁸⁴ VL, t. VIII, s. 138–139. *Asekuracja dożywocia u. Adamowi Szydłowskiemu...*

⁸⁵ A. Szydłowski do króla, 12 X(?) 1786, BCz, rkps 930, s. 1047.

⁸⁶ S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 251.

⁸⁷ K. Wodziński do A. Cieciszowskiego, 21 VIII 1782, BCz, rkps 694, s. 385.

scy reprezentanci województwa mazowieckiego) głosowali przeciwko opozycyjnemu projektowi posła lubelskiego Stanisława Kostki Potockiego „O rezolucjach Rady”, który związany był ze sprawą sołtykowską⁸⁸. Regalistyczną kontrpropozycję wobec projektu S.K. Potockiego przedstawił właśnie S. Zambrzycki, poseł nurski⁸⁹.

Instrukcja poselska na sejm w 1782 r. była stosunkowo krótka, gdyż liczyła tylko 13 punktów⁹⁰. Nie zawierała postulatów rzucających światło na postawę polityczną nurskiej szlachty, gdyż dominowały w niej zagadnienia lokalne, prawne, społeczne i edukacyjne, do czego jeszcze wrócę. W tym miejscu można zwrócić uwagę na punkt siódmy, w którym dziękowano królowi za szereg nominacji. Na pierwszym miejscu wymienione zostały awanse dane „księstwa mazowieckiego obywatelom” – A.O. Okęckiemu na kanclerza koronnego i A. Mokronowskiemu na wojewodę mazowieckiego⁹¹ (król mianował go 11 maja 1781 r., na sesji Rady Nieustającej⁹²). Wyrażano również wdzięczność za pieczęć mniejszą dla Jacka Małachowskiego (otrzymał ją 17 listopada 1780 r.⁹³), co było punktem pojawiającym się także w innych instrukcjach poselskich uchwalonych w tym roku⁹⁴. Wśród królewskich nominatów na czwartym miejscu w instrukcji pojawił się K. Wodziński, miejscowy starosta grodowy, którego zasługi i przymioty autorzy instrukcji podkreślali⁹⁵. Inaczej niż dwa lata wcześniej, w roku 1782 instrukcja poselska ziemi nurskiej nie zawierała postulatów politycznie kontrowersyjnych, sprzecznych z oczekiwaniami przywódców stronnictwa dworskiego. Potwierdza to tezę, że na sejmiku z 19 sierpnia 1782 r. regaliści odnieśli jednoznaczny sukces.

⁸⁸ Tabele głosowań w izbie poselskiej, AGAD, ZP, nr 108, k. 31v, 35v, 48v, 52v, 66v, 70v, 83v, 87v.

⁸⁹ *Dyaryusz Seymu wolnego ordynaryjnego [...] 1782...*, wyd. P. Kiciński, Warszawa 1782, s. 286–289; Sesja sejmowa z 29 X 1782, AGAD, ZP, nr 31, k. 90. Por. też A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej*, Łódź 2005, s. 163–164; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 96–97.

⁹⁰ Instrukcja poselska nurska z 19 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512–513v (BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 333–335v).

⁹¹ Instrukcja poselska nurska z 19 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 334).

⁹² Protokół Rady Nieustającej z 11 V 1781, AGAD, ML VII, sygn. 34, s. 272.

⁹³ P. Olszewski, *Kanclerz Jacek Nałęcz Małachowski (1737–1821)*, Kielce 2013, s. 132.

⁹⁴ W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 344.

⁹⁵ Instrukcja poselska nurska z 19 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 334v).

Dzień po sejmiku przedsejmowym zebrało się w Nurze zgromadzenie elekcyjne. Odbywało się na podstawie uniwersału wojewody A. Mokronowskiego wydanego 17 lipca 1782 r. w Warszawie, przewidywał on wybór kandydatów na wakujący urząd sędziego ziemskiego nurskiego⁹⁶. Przygotowania do sejmiku elekcyjnego przebiegały z komplikacjami, gdyż A. Mokronowski 5 sierpnia prosił o „zatrzymanie” elekcji sędziego⁹⁷. Nie jest jasne, co miał na myśli wojewoda mazowiecki, gdyż takiej możliwości prawo nie przewidywało⁹⁸. Zastrzeżenia mogły mieć związek z faktem, że uniwersał został oblatowany, „w czasie wakancji na ten czas aktów ziemskich i grodzkich”, w nurskich księgach wójtowskich⁹⁹. Wspomniana prośba A. Mokronowskiego była datowana w dniu, w którym dokonano oblaty uniwersału. Po sejmiku wojewoda mazowiecki pisał, że wydane przez niego „innotescencje” nie były znane szlachcie i urzędnikom¹⁰⁰.

Ostatecznie jednak 20 sierpnia 1782 r. w Nurze zebrano się na obrady elekcyjne, które zagaił starosta K. Wodziński¹⁰¹. Nie jest jasne, czy wspomniane wątpliwości odnośnie do uniwersału spowodowały, że w laudum powołano się nie tylko na „list obwieszczający” A. Mokronowskiego, ale także na ustawę sejmu koronacyjnego z roku 1764. Stanowiła ona, iż w 10 ziemiach województwa mazowieckiego sejmiki gospodarskie miały się odbywać dzień po poselskich¹⁰². Marszałkiem koła rycerskiego był łowczy liwski i sędzia grodzki warszawski S. Zambrzycki, dzień wcześniej wybrany posłem na sejm. Wykonał on przysięgę przed starostą K. Wodzińskim. Sejmikujący powołali trzech asesorów: wojskiego nurskiego i podstarościego grodzkiego kamieńczykowskiego R. Czarnowskiego, podstarościego grodzkiego nurskiego Ludwika Barańskiego i podstarościego ostrowskiego Rocha Godlewskiego¹⁰³. Wszyscy pomoc-

⁹⁶ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514; A. Mokronowski do A. Cieciszowskiego z 26 VIII 1782, BCz, rkps 673, s. 691.

⁹⁷ A. Mokronowski do A. Cieciszowskiego, 5 VIII 1782, BCz, rkps 673, s. 677.

⁹⁸ VL, t. VII, s. 293–294. *Porządek sejmikowania*.

⁹⁹ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514.

¹⁰⁰ A. Mokronowski do A. Cieciszowskiego, 16 IX 1782, BCz, rkps 673, s. 697–698.

¹⁰¹ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514; S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego z 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 251–252.

¹⁰² Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514; VL, t. VII, s. 156. *Ustanowienie sejmików gospodarskich w województwie mazowieckim*.

¹⁰³ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514.

nicy marszałka byli więc podstarościami, choć jeden posiadał także urząd ziemski. Właśnie R. Czarnowski był najznacniejszą osobą w tym gronie. W początkach sierpnia wybrano go na kandydata do urzędu starosty nurskiego¹⁰⁴. Jako konkurentów do sęstwa nurskiego sejmik z 20 sierpnia wybrał: podsędką nurskiego Dominika Zembrzuskiego, komornika ziemskiego nurskiego F. Godlewskiego, podstolica ziemi łomżyńskiej Wiktoryna Staniszewskiego i Adama Domaszowskiego, który pełnił funkcję subdelegata w minionej kadencji sądów ziemskich nurskich¹⁰⁵. A. Domaszowski, jedyny pretendent bez urzędu, był asesorem na obradującym dzień wcześniej sejmiku poselskim. Największą popularnością cieszyła się zapewne kandydatura wielokrotnego marszałka sejmików nurskich F. Godlewskiego¹⁰⁶. Jego też najbardziej obawiał się podsędek D. Zembrzuski, który miał poparcie K. Wodzińskiego. Ostatecznie ustalono, że F. Godlewski znajdzie się w gronie kandydatów, ale nie będzie zabiegał o nominację na urząd. Długotrwałe starania o pojednanie podsędką z obywatelami ziemi nurskiej były powodem, iż wiadomość o wynikach sejmików poselskich dotarła do Warszawy ze znacznym opóźnieniem¹⁰⁷.

Najbardziej kontrowersyjnym działaniem na sejmiku z 20 sierpnia 1782 r. było dokonanie wyboru kandydatów do urzędu podsędką nurskiego, co motywowano przekonaniem, że dotychczasowy podsędek D. Zembrzuski uzyska królewską nominację na sędziego. Powoływano się na fakt, że przyspieszenie wyboru jest konieczne, by uniknąć „upadku” zbliżającej się kadencji sądów ziemskich¹⁰⁸. Inicjatorem takiego rozwiązania był prawdopodobnie starosta K. Wodziński, który od razu zaproponował wybory kandydatów na oba urzędy, choć podobno działał pod presją obywateli nurskich domagających się podsędkostwa dla F. Godlewskiego¹⁰⁹.

¹⁰⁴ A. Cieciszowski do króla, 7 VIII 1782, BCz, rkps 655, s. 1281.

¹⁰⁵ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514.

¹⁰⁶ S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 251–252; K. Wodziński do A. Cieciszowskiego, 21 VIII 1782, BCz, rkps 694, s. 385–386.

¹⁰⁷ S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 251–252. A. Cieciszowski nie znał rezultatów nurskiego sejmiku przedsejmowego jeszcze 20 sierpnia, choć wiadome były już wyniki pięciu innych sejmików księstwa mazowieckiego: A. Cieciszowski do króla, 20 VIII 1782, BCz, rkps 655, s. 1299–1301.

¹⁰⁸ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514–514v; S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 252–253; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 90.

¹⁰⁹ S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 251–252.

Należy zgodzić się z opinią A. Mokronowskiego, że powyższe działania były całkowicie bezprawne, gdyż wydany przez wojewodę mazowieckiego uniwersał dotyczył wyłącznie elekcji kandydatów do sęstwa¹¹⁰. Do tego można dorzucić argument, że urząd podsędka jeszcze nie wakował (i nie musiał wakować, ponieważ król mógł nie awansować D. Zembrzuskiego). Bezpodstawne były twierdzenia K. Wodzińskiego, iż wszystko odbyło się zgodnie z prawem. Starosta oceniał zresztą swoje działania jako zręczne¹¹¹. Braku uniwersału nie mogło rzecz jasna zrekompensować odwołanie się do obrad gospodarskich, tak jak to czyniono w laudum i w korespondencji¹¹².

W czasie przeprowadzonej na sejmiku elekcji kandydatów do podsędkostwa wybrani zostali czterej komornicy ziemscy nurscy: F. Godlewski, Tomasz Bieńkowski, Stanisław Łazowski i Baltazar (w laudum: Balcer) Kamiński¹¹³. W świetle uchwały sejmik przebiegał spokojnie. Czytamy w nim, „które to nasze laudum w powszechnej zgodzie i jedności ułożone”¹¹⁴. Nastroje towarzyszące obradom musiały być jednak burzliwe, skoro w pisanym w kwietniu 1783 r. raporcie dla Departamentu Sprawiedliwości starosta K. Wodziński stwierdził, że po sejmiku elekcyjnym doszło do zajść, w wyniku których Jan Stepnowski odniósł rany, „tak iż za nieżyjącego był poczytany, jakoż dnia trzeciego po tym umarł”¹¹⁵.

K. Wodziński w liście z 21 sierpnia 1782 r., skierowanym do A. Cieciszowskiego, apelował o wspieranie jego działań w sprawie elekcyjnego sejmiku nurskiego. Prosił, by nominację na urząd sędziego uzyskał D. Zembrzusi, na podsędka zaś F. Godlewski. Kolejny z kandydatów do sęstwa, podstolic W. Staniszewski (mający podobno poparcie wojewody płockiego Teodora Szydłowskiego) miał otrzymać godność podstolego¹¹⁶. Ostatnia propozycja miała związek z chorobą dotychczasowego podczaszego nurskiego. O urząd po nim zabiegał podstoli nurski J. Zambrzycki, który proponował,

¹¹⁰ A. Mokronowski do A. Cieciszowskiego, 26 VIII i 16 IX 1782, BCz, rkps 673, s. 691–692, 697–698.

¹¹¹ K. Wodziński do A. Cieciszowskiego, 21 VIII 1782, BCz, rkps 694, s. 385–386.

¹¹² Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514v; S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 252.

¹¹³ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514v.

¹¹⁴ *Ibidem*; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 90.

¹¹⁵ Raport K. Wodzińskiego z 12 IV 1783, AGAD, NGRO, sygn. 56, k. 216; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 90.

¹¹⁶ K. Wodziński do A. Cieciszowskiego, 21 VIII 1782, BCz, rkps 694, s. 386–387.

by podstolstwo otrzymał wojski R. Czarnowski¹¹⁷. J. Zambrzycki jako plenipotent reprezentował interesy monarchy w Trybunale Koronnym w Piotrkowie, skąd przysyłał relacje na temat pracy sądu¹¹⁸. Kolejnym pretendencem do urzędu podczaszego (lub podstolego) był J. Zembrzuski. Zwracał się on do A. Cieciszowskiego o „wielowładne” interesowanie się jego awansem¹¹⁹.

Po sejmiku K. Wodziński udał się do Białegostoku, gdzie przeproszał A. Mokronowskiego (morganatycznego męża I. Branickiej¹²⁰) i prosił o aprobatę dla obu elekcji¹²¹. Wojewoda mazowiecki uważał jednak, że skoro podnoszone są zastrzeżenia nawet co do elekcji sędziego, nie jest możliwe zalegalizowanie wyboru kandydatów na podsędka. Stwierdzał, że obywatele nurscy wybiorą F. Godlewskiego, ale chcą nowej elekcji¹²². Osobiste i polityczne związki A. Mokronowskiego z rodziną królewską powodowały, że nie mógł on lekceważyć opinii M. Poniatowskiego. Rok wcześniej pisał do biskupa płockiego w sprawie uniwersału zwołującego elekcję podsędka łomżyńskiego i podkreślał, że stara się nic nie czynić bez rady adresata¹²³. Dalsze losy tej sprawy nie są znane, lecz ostatecznie urząd podsędka otrzymał komornik ziemski nurski B. Kamiński¹²⁴, który w laudum z 20 sierpnia 1782 r. został wymieniony dopiero na czwartym miejscu.

W roku 1784, pierwszy raz w czasach Stanisława Augusta, sejm miał zebrać się w Grodnie. Aspiracje do funkcji poselskiej z ziemi nurskiej zgłaszało przynajmniej czterech kandydatów. Byli to: podstoli zawkrzeński Antoni Zieliński (przy którego nazwisku odnotowano również, iż aspirował do urzędu podkomorzego), eks-

¹¹⁷ S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 31 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 257.

¹¹⁸ J. Zambrzycki do Jana Kickiego, 28 XI 1781, BCz, rkps 932, s. 783–784; J. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 24 i 31 VIII, 7–14 IX, 9 XI i 4 XII 1782, BCz, rkps 695, s. 255–265; Antoni Siemiątkowski do A. Cieciszowskiego, 20 III 1782, BCz, rkps 689, s. 269.

¹¹⁹ J. Zembrzuski do A. Cieciszowskiego, 18 IX 1782, BCz, rkps 695, s. 269.

¹²⁰ E. Rostworowski, *Mokronowski Andrzej*, [w:] *PSB*, t. XXI, Wrocław 1976, s. 590–592.

¹²¹ A. Mokronowski do A. Cieciszowskiego, 26 VIII 1782, BCz, rkps 673, s. 691; S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 252.

¹²² A. Mokronowski do A. Cieciszowskiego, 26 VIII i 16 IX 1782, BCz, rkps 673, s. 697–698; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 90.

¹²³ A. Mokronowski do M. Poniatowskiego, 10 IX 1781, BCz, rkps 673, s. 645–647.

¹²⁴ *Kalendarz polityczny dla Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego...* 1784, k. 88v (druk w Bibliotece Narodowej w Warszawie, mf 78026).

starosta wołkowyski Aleksander Brzostowski, miecznik liwski (według „planty” nurski) Franciszek Wielądko (Wielątko) i wojewódzic płocki Kajetan Szydłowski¹²⁵. Już w maju 1784 r. kandydaturę eksstarosty wołkowyskiego do poselstwa polecał królowi pisarz wielki koronny Michał Granowski¹²⁶. W początkach czerwca w sprawie A. Brzostowskiego pisał do króla Paweł Brzostowski. Stwierdził on, że polecił czterem swoim synowcom starać się o funkcję poselską i prosił monarchę o aprobatę dla tych planów, przy czym starosta sokołowski Aleksander miał zabiegać właśnie o funkcję z ziemi nurskiej¹²⁷. Stanisław August zaakceptował aspiracje A. Brzostowskiego do poselstwa nurskiego i zadeklarował swoje poparcie (był to jedyny z bratanków P. Brzostowskiego, którego starania zyskały pozytywną odpowiedź króla)¹²⁸. Starosta sokołowski był synem oświeconego magnata Adama Brzostowskiego. Z ziemią nurską związany był przez żonę Marię Annę z Wodzińskich. W roku 1786 pretendował do mandatu poselskiego z ziemi wieluńskiej, w 1790 zaś został wybrany jej reprezentantem¹²⁹. Z pozostałych kandydatów na poparcie dworu, jak się wydaje, nie mógł liczyć F. Wielądko¹³⁰.

Sejmik przedsejmowy zebrał się 16 sierpnia 1784 r. w kościele parafialnym w Nurze. Obrady zagał starosta nurski K. Wodziński, który otwierał także oba sejmyki w 1782 r. Marszałkiem koła rycerskiego wybrany został „zgodnymi głosem” podstoli nurski i szambelan Jan Zambrzycki¹³¹. Kierował on w roku 1764 obradami przedkonwokacyjnymi w Nurze. Jego związki ze stronnictwem regalistycznym nie ulegają wątpliwości, gdyż jako plenipotent króla w Trybunale Koronnym musiał cieszyć się zaufaniem swoich mo-

¹²⁵ Kandydaci do poselstwa w roku 1784, AGAD, ZP, nr 128, k. 29v. Por. *Kalendarz polityczny dla Królestwa Polskiego [...] 1784*, k. 88v. Podkomorstwo nurskie zawakowało prawdopodobnie w roku 1784: G. i J. Zielińscy, *Wiadomość historyczna o rodzie Świnków oraz rodowód pochodzącej od nich rodziny Zielińskich herbu Świnka*, cz. 2, Toruń 1881, s. 202. Na temat F. Wielądko por. L. Zalewski, *op. cit.*, s. 48, 55, 82.

¹²⁶ Michał Granowski do króla, 9 V 1784, BCz, rkps 663, s. 265–266.

¹²⁷ P. Brzostowski do króla, 5 VI 1784, BCz, rkps 655, s. 647.

¹²⁸ Król do P. Brzostowskiego, 12 VI 1784, BCz, rkps 655, s. 651.

¹²⁹ A. Skalkowski, *Brzostowski Aleksander*, s. 47; W. Szczygielski, *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969, s. 169; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 402.

¹³⁰ Kandydaci do poselstwa w roku 1784, AGAD, ZP, nr 128, k. 29v.

¹³¹ Laudum sejmiku w Nurze z 16 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491; BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 337–337v.

codawców¹³². Po wykonaniu przysięgi przez marszałka, wyłonieni („przydani”) zostali trzej asesorowie: sędzia grodzki ostrowski R. Godlewski, komornik ziemski Tomasz Bieńkowski i Adam Domaszowski¹³³. R. Godlewski był w sierpniu 1782 r. asesorem na sejmiku elekcyjnym. A. Domaszowski pełnił tę funkcję dzień wcześniej na obradach poselskich, następnie zaś został wybrany kandydatem do urzędu sędziego ziemskiego¹³⁴. Po wyborze asesorów odczytany został uniwersał królewski, po czym poseł królewski Wojciech Przeździecki złożył do łaski daną mu instrukcję¹³⁵. Porządek obrad wyglądał więc inaczej niż na sejmikach wielkopolskich w czasach Augusta II, gdzie zwyczajowo czytanie uniwersału poprzedzało zagajenie obrad¹³⁶. Na sejmiku przedstawiona została relacja „o czynnościach i uchwałach” sejmu z roku 1782, którą wygłosił cześnik liwski S. Zambrzycki w imieniu swoim i nieobecnego kolegi A. Szydłowskiego, starosty mielnickiego (nieobecność ta wynikała zapewne z zabiegów A. Szydłowskiego o mandat poselski w Mielniku, który uzyskał¹³⁷). Informacja ta została przyjęta przez uczestników sejmiku z „wdzięcznością”¹³⁸. Składanie relacji z sejmu dopiero na kolejnym sejmiku przedsejmowym w województwie mazowieckim nie było niczym dziwnym, gdyż zwykle nie odbywano wcześniejszych obrad, chyba że w okresie posejmowym obradował sejmik elekcyjny¹³⁹. Kandydatury do funkcji przedstawił marszałek koła rycerskiego, co było powszechnie stosowaną praktyką¹⁴⁰. Ziemię nurską w parlamencie reprezentować mieli: staro-

¹³² J. Zambrzycki do Jana Kickiego, 28 XI 1781, BCz, rkps 932, s. 783–784; T. Szwa ci ń s k i, *op. cit.*, s. 39.

¹³³ Laudum sejmiku w Nurze z 16 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 337v).

¹³⁴ Lauda sejmików w Nurze z 19 i 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514, 516.

¹³⁵ Laudum sejmiku w Nurze z 16 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 337v).

¹³⁶ M. Zwierzykowski, *op. cit.*, s. 109.

¹³⁷ *Dyaryusz Seymu wolnego ordynaryjnego [...] 1784...*, wyd. M. Tukalski-Nielubowicz, Warszawa 1785, s. 6.

¹³⁸ Laudum sejmiku w Nurze z 16 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 337v).

¹³⁹ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku...*, s. 337–338; *idem*, *Sejmiki ziemi czerokiej...*, s. 161.

¹⁴⁰ J. Siemieński, *Organizacja sejmiku ziemi dobrzyńskiej*, Kraków 1906, s. 12; A. Lityński, *Organy kierujące obradami sejmików 1764–1794 (na przykładzie sejmików województwa płockiego)*, [w:] *Z dziejów prawa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. A. Lityński, Katowice 1991, s. 79.

sta sokołowski A. Brzostowski i wojewodzie płocki K. Szydłowski¹⁴¹. Wyniki wyborów wskazują, że rezultat sejmiku był zgodny z oczekiwaniami liderów stronnictwa dworskiego.

Uchwalona 16 sierpnia 1784 r. instrukcja poselska liczyła 13 artykułów¹⁴². W zaleceniach dla posłów nie było prawie punktów mających znaczenie polityczne. W zasadzie jedynym postulatem tego rodzaju był artykuł siódmy, w którym domagano się, by nowe podatki nie obciążały kraju. W tym kontekście wspomniano wydatki na pensje cywilne¹⁴³. Choć sprzeciw wobec nowych podatków był krytycznie oceniany przez króla, to jednak trudno się w tym dopatrywać motywów politycznych, gdyż niechęć szlachty wobec finansowania „listy cywilnej” była w tym czasie zjawiskiem powszechnym¹⁴⁴.

Brak jest informacji o zajęciach towarzyszących sejmikowi poselskiemu z roku 1784. Mimo to, 25 i 26 sierpnia tr. wniesione zostały przez Michała Jabłonowskiego do ksiąg grodzkich nurskich dwie manifestacje. Autor złożył je w imieniu swoim, a także Karola oraz Wincentego Szulborskich, Maksymiliana Piętki „i innych dóbr Czyżewa dziedziców”¹⁴⁵. Protest dotyczył wprowadzenia spraw prywatnych, lecz omówię go w tym miejscu, gdyż rzuca światło na procedurę obrad sejmikowych. Manifest skierowany był przeciwko marszałkowi i asesoram sejmiku poselskiego. Żalono się na pominięcie w instrukcji punktu w sprawie konstytucji z roku 1775, dotyczącej jarmarków w Czyżewie i Śmiodowie, zgłoszonego przez skarżących się w czasie obrad. Z tekstu wynika, że treść instrukcji ustalano po wyborach posłów. Wówczas obywatele podawali swe żądania „przez punkta do instrukcji”. Wśród nich zgodnie przyjęto także artykuł zgłoszony przez manifestujących, a marszałek i asesorowie zobowiązali się wpisać uzgodnione postulaty do instrukcji¹⁴⁶. Wbrew

¹⁴¹ Laudum sejmiku w Nurze z 16 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491–491v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 337v–338).

¹⁴² Instrukcja poselska nurska z 16 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491v–492. W odpisie z Tek Pawińskiego (BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 338–339v) jako czternasty punkt pojawia się formuła dotycząca obowiązków posłów i oblaty dokumentu).

¹⁴³ Instrukcja poselska nurska z 16 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491v (odpis: BPAU 8335. TP 18, k. 338v).

¹⁴⁴ J. Michałski, *Sejmiki poselskie 1788 r...*, s. 471–472.

¹⁴⁵ Manifest M. Jabłonowskiego, 26 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 493, 495 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 340).

¹⁴⁶ Manifest M. Jabłonowskiego z 26 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 493–493v, 495–495v (BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 340–340v, 344–344v); VL, t. VIII, s. 175. *Aprobacja targów i jarmarków w dobrach Czyżewie i Śmiodowie*.

przysiedze przewidzianej w ustawie o sejmikach z 1768 r., wspomniany punkt nie znalazł się w oblatowanych uchwałach¹⁴⁷.

Kolejny przedsejmowy sejmik nurski zebrał się w sierpniu roku 1786. Elekcje poselskie, w związku z aferą Dogrumowej, odbywały się atmosferze zaostrzonej walki politycznej między regalistami a magnacką opozycją¹⁴⁸. Wprawdzie na Mazowszu, ze względu na słabość opozycji, sytuacja nie była tak napięta, ale właśnie w ziemi nurskiej obradowano najbardziej burzliwie¹⁴⁹. Konflikty na jej obszarze zapewne miały jednak niewielki związek z relacjami między dworem a przeciwnikami króla. Ich źródłem były animozje wśród miejscowych elit politycznych rywalizujących o wpływy na poziomie lokalnym. Tym prawdopodobnie należy tłumaczyć długotrwały wakans na kluczowym urzędzie podkomorzego¹⁵⁰. W sierpniu 1786 r. już przeszło od pół roku wakował też urząd sędziego ziemskiego (po śmierci D. Zembrzuskiego), co powodowało utrudnienia w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości¹⁵¹.

W czasie przygotowań do sejmiku przedsejmowego z roku 1786 do funkcji poselskiej aspirowali: starosta mielnicki A. Szydłowski, starosta nurski K. Wodziński oraz pisarz ziemski i grodzki nurski Adam Kownacki. W plancie tej nie uwzględniono sugestii podskarbiego nadwornego litewskiego Antoniego Dziekońskiego, by posłem inflanckim lub nurskim został Paweł Jan Grabowski, szef regimentu pieszego w wojsku litewskim (Grabowscy związani byli z powia-

¹⁴⁷ Manifest M. Jabłonowskiego z 26 VIII 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 493v, 495v–496 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 341, 344v–345); W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 125. Punkt dotyczący ustawy o Czyżewie i Śmiodowie znalazł się w instrukcjach poselskich z 1778 i 1786 r. (NGRO, sygn. 48, k. 549v; NGRO, sygn. 62, k. 577v).

¹⁴⁸ E. Rostworowski, *Sprawa aukcji wojska na tle sytuacji politycznej przed Sejmem Czteroletnim*, Warszawa 1957, s. 122–127; A. Stroynowski, *Zmiany sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej przed ostatnim „wolnym” sejmem w 1786 r.*, „Acta Universitatis Lodziensis”, Folia historica 58, 1996, s. 90–101; W. Filipczak, *Rugi i losy „rozdwójonych” sejmików przedsejmowych 1778–1786*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1997, t. XLIX, z. 1–2, s. 76–78; A. Danilczyk, *op. cit.*, s. 67–85.

¹⁴⁹ A. Danilczyk, *op. cit.*, s. 88–89; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 169–170.

¹⁵⁰ *Kalendarz polityczny dla Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego [...] 1787*, s. 159; W. Szczygielski, *Referendum trzeciomajowe...*, s. 164.

¹⁵¹ Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 992v; Mikołaj Radziwiłł do króla, 30 VIII 1786, BCz, rkps 698, s. 609. Kolejnym sędzią ziemskim został Godlewski: J. Zambrzycki do króla, 16 VII 1788: BCz, rkps 932, s. 793–794.

tem wołkowyskim)¹⁵². Według gabinetowej „planty” na poparcie dworu mogli liczyć dwaj starostowie¹⁵³. K. Wodziński był posłem nurskim w 1778 i 1780 r., A. Szydłowski zaś reprezentował szlachtę nurską w 1778 oraz 1782 r., a w dwa lata później otrzymał mandat z ziemi mielnickiej¹⁵⁴. O aspiracjach K. Wodzińskiego do przywództwa miejscowych regalistów już wspominałem. Należy pamiętać, że w sytuacji, kiedy wakowało podkomorstwo, starosta nurski był pierwszym urzędnikiem ziemi. Także A. Szydłowski należał do zaufanych stronników Stanisława Augusta. W początkach sejmu z roku 1786 pisał, że od 20 lat służy już królowi (w 1766 r. został szambelanem¹⁵⁵). Na sejmikach nie korzystał nigdy ze wsparcia finansowego, ani nawet nie prosił o listy rekomendacyjne. Odmówił też wspierania za pieniądze starań o order i szambelanie dla Drewnowskiego. A. Szydłowski powoływał się na dowody wierności, które okazał w roku 1786 podczas szczególnie drażliwych politycznie obrad sejmowych¹⁵⁶. A. Kownacki pretendował do poselstwa nurskiego w 1782 r., ale także wówczas nie zyskał wsparcia w Gabinecie Stanisława Augusta¹⁵⁷. W lipcu roku 1786 K. Wodziński i A. Szydłowski, powołując się na rekomendację króla, próbowali skłonić A. Kownackiego do rezygnacji z zabiegów o funkcję. Regent nurski Karol Kownacki, syn Adama, oskarżał starostów o przemoc w stosunku do swojej osoby. K. Kownacki twierdził też, że rozpowszechniano fałszywe informacje, jakoby w czasie sejmiku generalnego w Warszawie (15 lipca) wypowiadał się przeciwko królowi¹⁵⁸.

Przebieg sejmiku znamy z kilku niezgodnych ze sobą źródeł: laudum, listu K. Wodzińskiego i manifestacji zgłoszonych przez Kownackich. Opis czynności zawarty w uchwale sejmiku jest bardzo zwięzły. Obrady 21 sierpnia 1786 r. w nurskim kościele farnym zagaił starosta K. Wodziński. Na marszałka koła rycerskiego wybrano stolnikowicza ziemi łomżyńskiej Aleksandra Zielińskiego¹⁵⁹.

¹⁵² Antoni Dziekoński do króla, 11 V 1786, BCz, rkps 725, s. 615.

¹⁵³ Konkurenci do poselstwa [1786], AGAD, ZP, nr 132, k. 57.

¹⁵⁴ *Dyaryusz Seymu wolnego ordynaryjnego [...] 1784...*, s. 6.

¹⁵⁵ A. Szydłowski do króla, 12 X (?) 1786, BCz, rkps 930, s. 1047. Por. A. Magier, *Estetyka miasta stołecznego Warszawy*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 434 (Lista imienna szambelanów...).

¹⁵⁶ A. Szydłowski do króla, 12 X (?) 1786, BCz, rkps 930, s. 1049.

¹⁵⁷ Series kandydatów do poselstwa na Sejm 1782, AGAD, ZP, nr 126, k. 118v.

¹⁵⁸ K. Kownacki do króla, 21 VII 1786, BCz, rkps 922, s. 823–825.

¹⁵⁹ Laudum i instrukcja sejmiku w Nurze z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 358).

W sierpniu 1788 r. jako podstoli nurski został on posłem na Sejm Wielki, w czasie którego należał do liderów nurskich zwolenników Konstytucji 3 maja. Na sejmikach lutowych w roku 1792 wybrano go kandydatem do podkomorstwa nurskiego¹⁶⁰. Na sejmiku sierpniowym z 1786 r. wyłoniono sześciu asesorów, którymi byli: sędzia grodzki nurski F. Godlewski, podkomorzyc nurski Antoni Zieliński, burgrabia grodzki nurski T. Domaszowski, podsędkowicz nurski Feliks Kamiński oraz Mateusz i Jan Boguccy. W gronie tym największym doświadczeniem parlamentarnym dysponował F. Godlewski. Miał on już za sobą przewodniczenie obradom sejmikowym. Przysięgę złożyli marszałek i tylko czterech asesorów¹⁶¹. Z uchwały nie wynika, którzy asesorowie nie wykonali „juramentu”, gdyż laudum i instrukcję podpisali wszyscy pomocnicy marszałka¹⁶². Ziemię nurską na sejmie reprezentować mieli starosta nurski K. Wodziński i starosta mielnicki A. Szydłowski. Otrzymali oni krótką, liczącą osiem punktów instrukcję poselską¹⁶³. Wyniki wyborów były więc zgodne z „plantą” stronnictwa dworskiego¹⁶⁴. Laudum tym razem podpisali nie tylko marszałek i asesorowie, jak było w zwyczaju, ale ogół uczestników zgromadzenia (przeszło 1220 podpisów, w tym, według A. Szydłowskiego, „rzetelnych blisko tysiąca”)¹⁶⁵. Podpisanie uchwał przez ogół szlachty wskazuje, że potrzebne były dodatkowe argumenty przemawiające za legalnością obrad. Sugeruje to, że doszło do konfliktu, choć nie jest on w tekście wspomniany. W laudum zabrakło informacji o odczytaniu uniwersału i udziale posła królewskiego, które to czynności wymieniano w uchwałach poprzednich zgromadzeń przedsejmowych (1780, 1784), choć trudno z tego wyciągać dalej idące wnio-

¹⁶⁰ W. Szczygielski, *Referendum trzeciomajowe...*, s. 163–164. Por. też G. i J. Zielińscy, *op. cit.*, cz. 2, s. 145–146.

¹⁶¹ Laudum sejmiku w Nurze z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 358v).

¹⁶² Laudum i instrukcja sejmiku w Nurze z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577v–578 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 359v).

¹⁶³ Instrukcja poselska nurska z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577–577v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 358v–359v).

¹⁶⁴ Konkurenci do poselstwa [1786], AGAD, ZP, nr 132, k. 57. Por. Wykaz posłów na sejm 1786 (powstały w kręgach opozycji), AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, sygn. 96, s. 317.

¹⁶⁵ Laudum i instrukcja sejmiku w Nurze z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577v–583v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 359v–372v); K. Wodziński do [M. Poniatowskiego?], bd., BCz, rkps 731, s. 593; A. Szydłowski do króla, [21 lub 22] VIII 1786, BCz, rkps 930, s. 1041.

ski, gdyż nie było to regułą (brak na ten temat wzmianki także w roku 1782)¹⁶⁶.

Wśród ośmiu punktów instrukcji poselskiej, tylko jeden artykuł można oceniać pod kątem postaw politycznych szlachty nurskiej. W punkcie trzecim odniesiono się do projektu Departamentu Wojskowego w sprawie wprowadzenia nowego systemu rekrutacyjnego, który z datą 9 lipca 1785 r. został skierowany na sejmiki. W myśl jego założeń (popieranych przez Stanisława Augusta), co roku należało dostarczać 1000 osób, proporcjonalnie do liczby dymów w dobrach królewskich i duchownych oraz w miastach i miasteczkach szlacheckich. Poszczególne regimenty miały mieć własne okręgi rekrutacyjne¹⁶⁷. Stosunek sejmiku nurskiego można uznać za zasadniczo pozytywny wobec projektu, choć nie całkiem jednoznaczny. W instrukcji pisano, że sejm ma rozważyć projekt, a posłowie „przymówią się” o jego uchwalenie, ale opatrzone to istotnym zastrzeżeniem. Pisano bowiem o akceptacji tego, „co z prawami kardynalnymi i wolnością szlachecką wielą konstytucjami upewnioną zgadzać się będzie”¹⁶⁸. Sformułowanie takie pozwalało kwestionować niektóre elementy projektu, np. dotyczące poboru rekruta z miast i miasteczek szlacheckich.

Zupełnie inny obraz wydarzeń na nurskim sejmiku poselskim z 1786 r. prezentują manifesty szlachty nurskiej z 21 sierpnia 1786 r., A. Kownackiego z 23 maja 1787 r. oraz Karola Kownackiego z 12 września 1786 r. W manifestie z 21 sierpnia 1786 r. szlachta nurska na czele z pisarzem A. Kownackim i miecznikiem Andrzejem Świdorskim kwestionowała legalność sejmiku zagajonego przez K. Wodzińskiego. Zarzuty te ponowił A. Kownacki w manifestie z 23 maja 1787 r. napisanym w Ciechanowcu. Miano pretensję m.in. o zbyt wczesne (o piątej rano) rozpoczęcie obrad¹⁶⁹ (była to praktyka często stosowana przy „kradzieży” sejmiku¹⁷⁰),

¹⁶⁶ Laudum sejmiku w Nurze z 19 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 516–516v.

¹⁶⁷ E. Rostworowski, *op. cit.*, s. 149–150; L. Ratajczyk, *Przewyciężenie kryzysu militarnego Polski przed reformami sejmu czteroletniego*, Warszawa 1975, s. 87–88; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 140–141.

¹⁶⁸ Instrukcja sejmiki w Nurze z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 359).

¹⁶⁹ Manifest A. Kownackiego i obywateli nurskich z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 562–569; manifest A. Kownackiego z 23 V 1787, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 378–390v; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 169.

¹⁷⁰ W. Kriegseisen, *op. cit.*, s. 210–211.

brak zagajenia, brak wyboru w sposób przepisany prawem marszałka i asesorów, którzy nie wykonali przewidzianych w ustawie przysiąg, a także to, że nie czytano uniwersału i instrukcji posła królewskiego¹⁷¹. Przypisywano zwolennikom K. Wodzińskiego i Zielińskich chęć wypędzenia strony przeciwnej z kościoła. Według tej wersji wrogowie A. Kownackiego, gdy zorientowali się, że nie dysponują dostatecznymi siłami, sami opuścili nurską farę i udali się do zajmowanego przez K. Wodzińskiego wójtostwa nurskiego. Pozostali urzędnicy (z A. Kownackim) postanowili zakończyć obrady spisaniem i oblatowaniem manifestu w grodzie nurskim¹⁷². A. Kownacki napisał, że akcją skierowaną przeciwko jego kandydaturze na posła kierowali starosta K. Wodziński oraz bracia Józef Zieliński, wojski zawkrzeński i Aleksander Zieliński, stolnikowicz łomżyński (synowie Stanisława Kostki Zielińskiego). 20 sierpnia 1786 r., w przeddzień sejmiku, sprowadzili oni z innych ziem i województw szlachtę, która nie posiadała posesji w ziemi nurskiej. K. Wodziński miał przyprowadzić osoby z ziem łomżyńskiej, różańskiej i województwa podlaskiego. Stronnicy A. Zielińskiego pochodzili zaś z ziem ciechanowskiej i różańskiej¹⁷³.

Polemizując z tymi zarzutami K. Wodziński stwierdził, że zasada rozpoczynania sejmiku o godzinie ósmej odnosi się do Litwy; w Koronie mowa jest tylko o rozpoczęciu obrad przed południem¹⁷⁴. Negował także zarzuty w sprawie zagajenia, wyboru marszałka i asesorów oraz elekcji posłów. Zapewniał, że za każdym razem trzykrotnie wyrażano zgodę na podane kandydatury, czego nie chcieli słyszeć przedstawiciele strony przeciwnej. W tej sytuacji pisał, iż „możem śmiało twierdzić, żeśmy nie słyszeli żadnej kontradycji”. Starosta nurski wskazywał na sprzeczności w opisie wydarzeń w manifestie przeciwników. Twierdzili bowiem, że posiadali większość na sejmiku, a jednocześnie utrzymywali, że ledwie mogli się docisnąć do kościoła¹⁷⁵.

¹⁷¹ Manifest z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 562–563 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 346–348).

¹⁷² Manifest z 21 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 562–563 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 347v–348); manifest A. Kownackiego z 23 V 1787, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 378–380v.

¹⁷³ Manifest A. Kownackiego z 23 V 1787, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 379–379v.

¹⁷⁴ K. Wodziński do [M. Poniatowskiego?], bd., BCz, rkps 731, s. 593. Por. VL, t. VII, s. 293. *Porządek sejmikowania*.

¹⁷⁵ K. Wodziński do [M. Poniatowskiego?], bd., BCz, rkps 731, s. 593–594.

W manifeste z 12 września 1786 r. regent grodzki i ziemski K. Kownacki, syn Adama, odpowiadał na zarzuty manifestu ogłoszonego 23 sierpnia w grodzie zambrowskim (księgi grodzkie zambrowskie nie zachowały się) przez instygatora ziemskiego nurskiego Jana Swierzawskiego, Bonawenturę Skłodowskiego, Pawła Zarembe, Piotra Murawskiego i Walentego Tymińskiego, którzy oskarżali go o „najście ich na wojtostwie, o pobicie, ranienie i strzelanie”¹⁷⁶. Zaprzeczał, jakoby w czasie pobytu na warszawskim sejmiku generalnym w lipcu 1786 r. kazał przygotować kilkadziesiąt szabel dla obywateli ziemi nurskiej. Stwierdził, iż będąc wówczas w stolicy odebrał dwie, wcześniej zamówione, szable. Odrzucał również zarzut, że szukał wsparcia w innych województwach i ziemiach. Twierdził, że wbrew temu co pisano w manifeste, w jego towarzystwie nie było szlachty spoza ziemi nurskiej. Deklarował, iż nie zwalczał niczyjej kandydatury do funkcji poselskiej; zostawiał obywatelom swobodę wyboru drugiego posła (pierwszym miał zostać A. Kownacki). K. Kownacki zaprzeczał też, żeby jako pierwszy miał dać powód do zdobycia szabel w kościele. Regent nurski powoływał się w tej sprawie na wspomniany manifest z 21 sierpnia 1786 r.¹⁷⁷

Sprawa konfliktu na sejmiku w Nurze nie była podnoszona na odbytych 2 i 3 października 1786 r. rugach poselskich¹⁷⁸. Nie zostały zakwestionowane funkcje poselskie K. Wodzińskiego i A. Szydłowskiego. Według A. Szydłowskiego, A. Kownacki ogłosił manifest jedynie po to, by coś wytargować. Zdaniem starosty mielnickiego pisarz nurski gotów był ustąpić, jeśli będzie na to nalegał król. Podobno sprzeciw A. Kownackiego wobec wybranych posłów był sprzeczny z zaręczeniami dawanymi przez niego Stanisławowi Augustowi¹⁷⁹. Pisarz ziemski nurski cieszył się protekcją biskupa płockiego Krzysztofa Hilarego Szembeka, I. Branickiej oraz oboźnego koronnego K. Krasińskiego (marszałka sejmu z roku 1782).

¹⁷⁶ Manifest K. Kownackiego z 12 IX 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 587 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 376). Podobne zarzuty postawiono Kownackim w manifeste z 15 XII 1787 (BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 393v–394).

¹⁷⁷ Manifest K. Kownackiego z 12 IX 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 587–588 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 376v–377v); W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 170.

¹⁷⁸ W. Filipczak, *Rugi poselskie...*, s. 79–83; A. Danilczyk, *op. cit.*, s. 134–138.

¹⁷⁹ Adam Szydłowski do króla, [21 lub 22] VIII 1786, BCz, rkps 930, s. 1041; A. Danilczyk, *op. cit.*, s. 88–89.

A. Szydłowski przypominał królowi związki Kownackich z Czartoryskimi. A. Kownacki zawdzięczał urząd pisarza poparciu Kazimierza Wojciecha Chądzyńskiego, klienta wojewody ruskiego Augusta Czartoryskiego, a jego „imiennicy” utrzymywali kontakty z marszałkiem nadwornym litewskim Ignacym Potockim¹⁸⁰. Nie sądzę jednak, by działania Kownackich inspirowała magnacka opozycja. Podłożem był chyba osobisty konflikt między A. Kownackim a K. Wodzińskim, któremu K. Kownacki zarzucał zaniedbywanie obowiązków sądowych¹⁸¹. Według A. Szydłowskiego niechęć wiązała się z faktem, że starosta nurski, w odróżnieniu od swojego poprzednika (T. Ossolińskiego), nie dawał się pisarzowi ziemskiemu i grodzkiemu „za nos wodzić”¹⁸². Źródłem animozji była rywalizacja o urzędy sądowe. A. Kownacki aspirował do wakującego podkomorstwa, urząd pisarza ziemskiego i grodzkiego miał wówczas otrzymać jego syn (zapewne Karol). Na seście ziemskim A. Kownacki chciał widzieć swojego siostrzeńca [Andrzeja?] Świderskiego¹⁸³.

Zajścia na sejmiku nurskim miały swój dalszy ciąg w sądach. We wrześniu 1787 r. A. Kownacki skarżył się królowi na przemoc ze strony szlachty z innych ziem i województw sprowadzonej przez Aleksandra i Józefa Zielińskich. Użyto jej – wobec niego i jego syna Karola – w czasie sesji sądu zjazdowego w Nurze (wyznaczonego dekretem sądu ziemskiego różańskiego). Kownaccy sprawę z Zielińskimi skierowali do sądu ziemskiego warszawskiego (ziemstwo nurskie w 1787 r. wciąż wakowało)¹⁸⁴. Na rugach poselskich 6 października 1788 r. regent nurski K. Kownacki zgłaszał zarzuty przeciwko Aleksandrowi Zielińskiemu. W czasie rugów tych zajmowano się także manifestem zgłoszonym przeciwko wyborowi podstolego nurskiego na posła, który podpisać miało 400 szlachty¹⁸⁵.

Na odbytym dzień po obradach przedsejmowych zgromadzeniu gospodarskim (22 sierpnia 1786 r.) dominowali stronnicy Kownackich. W laudum sejmik poselski uznano za „niedoszły”. Miejscowy proboszcz ks. Godlewski odmówił odprawienia mszy ze względu na

¹⁸⁰ Notatka z 7 III 1786, BCz, rkps 922, s. 821; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 170. Por. K. Kuras, *Współpracownicy i klienci Augusta A. Czartoryskiego w czasach saskich*, Kraków 2010, s. 222, 300.

¹⁸¹ K. Kownacki do króla, 21 VII 1786, BCz, rkps 922, s. 823.

¹⁸² Notatka z 7 III 1786, BCz, rkps 922, s. 821.

¹⁸³ *Ibidem*; W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 170.

¹⁸⁴ A. Kownacki do króla, 9 IX 1787, BCz, rkps 922, s. 827–828; manifest z 15 XII 1787, BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 392–395.

¹⁸⁵ *Diariusz sejmiku 1788 r.*, Biblioteka Narodowa, rkps 6687, k. 1, 2–2v.

interdykt nałożony w wyniku zejść z poprzedniego dnia. Ograniczono się więc do modlitwy do Ducha Św.¹⁸⁶ Obrady zagał pisarz ziemski i grodzki A. Kownacki (jako pierwszy obecny urzędnik, na sejmiku byli także miecznik Andrzej Świdorski i skarbnik Wawrzyniec Obrębski). Na marszałka koła rycerskiego wybrano Franciszka Domaszowskiego. Powołano jednomyślnie trzech asesorów (po jednym z każdego powiatu), którymi byli: komornikowicz nurski Ignacy Godlewski, skarbnikowicz nurski Leonard Obrycki i cześnikowicz halicki (?) Mikołaj Bogucki. Wybrani wykonali przewidzianą prawem przysięgę. Następnie na sejmiku podjęto szereg decyzji o charakterze samorządowym. Ze względu na zły stan kancelarii grodzkiej w Nurze („cale upadającej”), zobligowano starostę grodzkiego K. Wodzińskiego (jako zobowiązanego prawem) do wystawienia nowej izby sądowej¹⁸⁷. Postanowienie to było niewątpliwie elementem rozgrywki między Kownackimi a starostą nurskim. Zatrószono się także o archiwum powiatu ostrowskiego, które znajdowało się przy ostrowskim kościele farnym. Niepokój budziły stan kościoła i archiwum oraz wynikające z gęstej zabudowy zagrożenie pożarowe¹⁸⁸. Podjęto decyzje mające dostarczyć środków na wystawienie nowego archiwum w Ostrowi. Miały one pochodzić z zaległego czołowego i szeleżnego, z którego niektóre miasteczka w ziemi nurskiej nie rozliczyły się za okres kilku lat przed przekazaniem podatku na rzecz skarbu publicznego. Drugim źródłem dochodów miały być pieniądze wpłacone liwerantowi wojsk rosyjskich Żydowi Szmulowi (Szmujło), o którym pisano, że zatrzymał część przekazanych mu sum. W uchwale powoływano się na manifest Jana Zambrzyckiego z 8 lipca 1775 r. J. Zambrzycki pełnił wówczas, jeszcze jako komornik graniczny (w roku 1786 był już stolnikiem nurskim), funkcję komisarza prowiantowego odpowiedzialnego za dostawy dla wojska rosyjskiego¹⁸⁹. W celu wyegzekwowania zaległych sum wybrano plenipotentą, którym został komornik ziemski nurski Mi-

¹⁸⁶ Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 991 i 992 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 373); W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 170.

¹⁸⁷ Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 991–993 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 373v).

¹⁸⁸ Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 991v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 374).

¹⁸⁹ Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 992–992v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 374–374v); *Kalendarz polityczny dla Królestwa Polskiego [...] 1787*, s. 159.

chał Budziszewski. Miał on za zadanie odebranie remanentów „prawnym czy przyjacielskim sposobem”, a także wystawienie odpowiednich pokwitowań. Plenipotent powinien też nadzorować budowę archiwum, przy czym w sprawie miejsca i „sposobu wystawienia” miał umówić się z pisarzem nurskim A. Kownackim¹⁹⁰. M. Budziszewskiego zobowiązano do realizacji obowiązku wymurowania archiwum w Kamieńcu Mazowieckim (Kamieńczyku), nałożonego przez dawne lauda na warszawskie wizytki.

Kolejną kwestią umieszczoną w uchwale był wakans sęstwa ziemskiego nurskiego po śmierci D. Zembrzuskiego, które – jak pisano – „już więcej pół roka wakuje”. Na podstawie laudum można przypuszczać, że w czasie obrad pojawiły się propozycje dokonania elekcji kandydatów (zapewne na wzór tej z 20 sierpnia 1782 r.). Ostatecznie powierzono sprawę A. Kownackiemu, który okazał na sejmiku list wojewody mazowieckiego Antoniego Małachowskiego (od czerwca 1784 r.¹⁹¹) z 13 sierpnia 1786 r. Wojewoda deklarował wydanie „innotescencji” na elekcję wakujących urzędów (zapewne więc także podkomorzego). Pisarz nurski miał poczynić kroki w celu realizacji wspomnianej obietnicy¹⁹².

Marszałka i asesorów zobowiązano, podobnie jak na poprzednich sejmikach, do podpisania i oblatowania laudum. Uchwałę wpisano jednak do ksiąg grodzkich nurskich dopiero 30 grudnia 1786 r., przeszło cztery miesiące po zakończeniu obrad¹⁹³. Przyczyny tej sytuacji nie są znane, choć można podejrzewać, iż w grę wchodził konflikt liderów sejmiku ze starostą grodzkim, któremu te akta podlegały. Uchwała sejmiku gospodarskiego świadczy o dużej trosce szlachty nurskiej o stan ksiąg sądowych swej ziemi, co było zjawiskiem dość często spotykanym w życiu sejmikowym¹⁹⁴. Na uwagę zasługuje też próba ominięcia przez szlachtę nurską ograniczeń w sprawach finansowych, narzuconych sejmi-

¹⁹⁰ Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 992v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 374v–375).

¹⁹¹ Protokół Rady Nieustającej z 18 VI 1784, AGAD, ML VII, sygn. 52, k. 45v.

¹⁹² Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 992v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 375).

¹⁹³ Laudum sejmiku w Nurze z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 991 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 373).

¹⁹⁴ J. Ternes, *Sejmik chełmski za Wazów (1587–1668)*, Lublin 2004, s. 69–71; R. Kozyrski, *Sejmik szlachecki ziemi chełmskiej 1648–1717*, Lublin 2006, s. 71–73. Por. też M. Zwierzykowski, *Problematyka archiwalna w uchwałach sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego w czasach saskich (1696–1763)*, [w:] *Pamiętnik II Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki*, Poznań 1998.

kom przez ustawodawstwo z lat 1766–1768. Zdobycie środków przez egzekucję zobowiązań sprzed tej daty było w większym stopniu zgodne z prawem niż uchwały podatkowe ziemi czerskiej z lat 1778 i 1780, których charakter starano się ukryć poprzez określenie ich „dobrowolną” składką¹⁹⁵.

Chciałbym krótko omówić postulaty ziemian nurskich w ważniejszych sprawach, które nie miały wpływu na ocenę stanowiska politycznego sejmiku. Pominię artykuły w interesie osób prywatnych i instytucji kościelnych. Szczególną troskę budził u szlachty stan miejscowych archiwów i kancelarii grodzkich. Zwracano uwagę, iż starostowie grodowi, których pozbawiono intraty z dóbr stanowiących uposażenie urzędu, nie są w stanie sprostać obowiązkowi w zakresie ich utrzymania. Domagano się, by koszty ponosili tenutariusze starostw (1782, 1784). W instrukcjach z lat 1780–1784 pojawiała się, żądanie, by warszawskie wizytki sfinansowały budowę murowanego archiwum w Kamieńczyku (w roku 1780 dodano do tego most, w 1784 kancelarię grodzką). W 1782 r. pisano także o „potrzebie archiwów” w Nurze i Ostrowi¹⁹⁶. Brak efektów tych postulatów spowodował, omówione już, uchwały sejmiku gospodarskiego z 22 sierpnia 1786 r.

W latach 1780–1784 sejmik nurski domagał się zmiany terminu rozpatrywania rejestru mazowieckiego w Trybunale Koronnym. Dotychczasowy, przypadający na grudzień i styczeń, uznawano za zbyt krótki i niekorzystny ze względu na okres świąt oraz niedogodność w tym czasie przepraw przez Narew, Bug i Wisłę¹⁹⁷. W 1780 r. postulowano reasumowanie konstytucji z 1546 i 1576 r. oraz *Eksceptów mazowieckich* z roku 1577, w których potwierdzano odrębności prawne tego obszaru¹⁹⁸. W 1780 i 1784 r. pojawił się postulat szczegółowego opisu prawa spadkowego („o sukcesjach”), a w 1780 r. domagano się ustanowienia kar dla narusza-

¹⁹⁵ W. Filipczak, *Sejmik ziemi czerskiej...*, s. 146–147.

¹⁹⁶ Instrukcje poselskie z 1780, 1782 i 1784, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387v; NGRO, sygn. 54, k. 513; NGRO, sygn. 57, k. 491v (także: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 326v–327, 335–335v, 338v–339).

¹⁹⁷ Instrukcje poselskie z 1780, 1782 i 1784, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387v; NGRO, sygn. 54, k. 513; NGRO, sygn. 57, k. 491v (także: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325v–326, 334v–335, 338); W. Filipczak, *Sejmiki ziemi czerskiej...*, s. 169.

¹⁹⁸ Instrukcja poselska z 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387v; A. Moniuszko, *Mazowieckie sądy ziemskie (1588–1648). Organizacja – funkcjonowanie – postępowanie*, Warszawa 2013, s. 24–25.

jących dekrety Trybunałów i innych sądów¹⁹⁹. W roku 1782 apelowano o uchwalenie przepisów w sprawie „krzywoprzysięzców”, a w 1786 proponowano ustanowienie rejestru ekspulsowego (o „wybicie” z dóbr) w ziemstwach i grodach²⁰⁰.

Zainteresowanie budziły sprawy ekonomiczne i podatkowe. W latach 1782–1786 krytykowano sytuację, w której podymne płacone było w odległej Łomży. Domagano się ustanowienia w ziemi odrębnego egzaktora tego podatku, w 1784 r. zaś jako miejsce jego zbierania proponowano Ostrowie²⁰¹. Chciano, by podatki mogły być płacone, odpowiednio przeliczoną, monetą zagraniczną (1784)²⁰². W roku 1780 interesowano się poprawą sytuacji wiślanego handlu zbożowego i drzewnego, a w 1782 oczekiwano od Rady Nieustającej informacji o negocjacjach dyplomatycznych w sprawach cel i handlu²⁰³. Niechęć wobec aktywności handlowej Żydów widoczna jest w postulacie zakazu wywozu przez nich skór z kraju (1786). Szlachta nurska rozumiała potrzebę rozwoju handlu wewnętrznego. W 1786 r. domagała się uchylenia opłat pobieranych na mostach i groblach. Postulowano ustanowienie w kraju manufaktur i „polepszenie” handlu²⁰⁴. W roku 1780 domagano się wzmocnienia (a właściwie respektowania) uprawnień podwojewodzych w zakresie ustalania miar i wag²⁰⁵.

Stałym motywem w instrukcjach nurskich były postulaty dotyczące ograniczenia możliwości przemieszczania się tzw. ludzi luźnych. W 1780 r. domagano się kar dla osób przyjmujących włóczęgów, a także żądano ustalenia płac maksymalnych (stawek

¹⁹⁹ Instrukcje poselskie z 1780 i 1784, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 387v; NGRO, sygn. 57, k. 491v (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325v, 326v, 338); J. Michalski, *Reforma sądownictwa...*, s. 306–307.

²⁰⁰ Instrukcja poselska z 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577v (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 333v, 359v). Za temat rejestru ekspulsowego w Trybunale por. M. Goyski, *Reformy Trybunału Koronnego*, Lwów 1909, s. 94.

²⁰¹ Instrukcje poselskie z 1782, 1784 i 1786, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512v; NGRO, sygn. 57, k. 491v; NGRO, sygn. 62, k. 577v (także: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 334, 338, 359).

²⁰² Instrukcja poselska z 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 338–338v).

²⁰³ Instrukcje poselskie z 1780 i 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 513v (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 326, 335v).

²⁰⁴ Instrukcja poselska z 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577v (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 359).

²⁰⁵ Instrukcja poselska z 1780, AGAD, NGRO, sygn. 52, k. 388 (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 327).

dziennych i rocznych)²⁰⁶. Sejmik nurski nie próbował rozwiązać sam tego problemu, tak jak usiłowano to zrobić w Wielkopolsce i w ziemi różańskiej²⁰⁷. Reasumpcję dawnych praw przeciwko zbiegostwu poddanych proponowano w 1782 r. Dwa lata później proponowano, by plebani kontrolowali „atestata” nowych parafian, w roku 1786 zaś postulowano, by umożliwić szlachcie zmuszanie („przynaglanie”) ludzi luźnych do pracy²⁰⁸.

W instrukcjach nurskich pojawiły się też postulaty w sprawach edukacyjnych. W 1782 r. podkreślano potrzebę nauki łaciny i znajomości praw narodowych w kształceniu młodzieży szlacheckiej, co było częstym stanowiskiem różnych sejmików²⁰⁹. W tym samym roku narzekano na brak szkół publicznych w ziemiach nurskiej i liwskiej oraz apelowano do Komisji Edukacji Narodowej, by zapewniła odpowiednie środki pobliskim szkołom w Węgrowie na Podlasiu²¹⁰. Kwestię fundacji na cele edukacyjne (kolegium w Pułtusku) podnoszono także w instrukcji na sejm grodzieński²¹¹.

W czasach Rady Nieustającej można zauważyć tendencję do uchwalania coraz krótszych instrukcji poselskich (z wyjątkiem 1782 r. laudum i instrukcja tworzyły jeden dokument). Jeszcze w roku 1778 sejmik nurski zaakceptował 20 artykułów²¹². W roku 1780 instrukcja liczyła 17 punktów, a w latach 1782 i 1784 było

²⁰⁶ *Ibidem*, k. 387v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 325v).

²⁰⁷ J.A. Gierowski, *Luźni ludzie na Mazowszu w świetle uchwał sejmikowych*, „Przegląd Historyczny” 1949, t. XL, s. 185–187; J. Deresiewicz, *Komisja dobrego porządku dla wsi wielkopolskiej. Taryfa płac dla czeladzi wiejskiej 1781 roku*, „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1955, t. I, z. 1, s. 299–308; J. Michalski, *Problematyka ludności luźnej w pierwszej połowie panowania Stanisława Augusta*, [w:] *idem*, *Studia historyczne z XVIII i XIX wieku*, t. I, Warszawa 2007, s. 93–94. W. Filipczak, *Życie sejmikowe...*, s. 299.

²⁰⁸ Instrukcje poselskie z 1782, 1784 i 1786, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512v; NGRO, sygn. 57, k. 491v–492; NGRO, sygn. 62, k. 577v (także: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 334, 339, 359).

²⁰⁹ Instrukcja poselska z 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512 (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 333–333v); W. Smoleński, *Żywioły zachowawcze i Komisja Edukacyjna*, [w:] *idem*, *Pisma historyczne*, t. II, Kraków 1901, s. 159; J. Hulewicz, *Opinia publiczna wobec Komisji Edukacji Narodowej*, [w:] *Studia z dziejów kultury*, red. H. Barycz i J. Hulewicz, Warszawa 1949, s. 427.

²¹⁰ Instrukcja poselska z 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 512 (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 333v).

²¹¹ Instrukcja poselska z 1784, AGAD, NGRO, sygn. 57, k. 491v (też: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 338v).

²¹² Instrukcja poselska z 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 548–550v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 321–323v).

Tabela 1

Funkcjonariusze sejmików nurskich w latach 1780–1786

Data sejmiku	Osoba zagajająca	Marszałek sejmiku	Asesorzy
21 VIII 1780	Ignacy Zieliński, podkomorzy nurski	Franciszek Ślaski, sędzia ziemski nurski	Wawrzyniec Obrebski, skarbnik nurski; Franciszek Godlewski, komornik ziemski nurski; Michał Edward Budziszewski; Dominik Duczymiński
sierpień 1782	?	?	?
19 VIII 1782	Karol Wodziński, starosta nurski	Franciszek Godlewski, komornik ziemski nurski	Kajetan Pudłowski, podwojewodzi nurski; Adam Domaszowski; Wincenty Bogucki
20 VIII 1782	Karol Wodziński, starosta nurski	Szczepan Zambrzycki, łowczy liwski i sędzia grodzki warszawski	Roch Czarnowski, wojski nurski i podstarości kamieńczykowski; Ludwik Barański, podstarości nurski; Roch Godlewski, podstarości ostrowski
16 VIII 1784	Karol Wodziński, starosta nurski	Jan Zambrzycki, podstoli nurski	Roch Godlewski, sędzia grodzki ostrowski; Tomasz Bieńkowski, komornik ziemski nurski; Adam Domaszowski
21 VIII 1786	Karol Wodziński, starosta nurski	Aleksander Zieliński, stolnikowicz łomżyński	Franciszek Godlewski, sędzia grodzki nurski; Antoni Zieliński, podkomorzyc nurski; Tadeusz Domaszowski, burgrabia grodzki nurski; Feliks Kamiński, podsejdkowicz nurski; Mateusz Bogucki; Jan Bogucki
22 VIII 1786	Adam Kownacki, pisarz ziemski i grodzki nurski	Franciszek Domaszowski	Ignacy Godlewski, komornikowicz ziemski nurski; Leonard Obrycki; Mikołaj Bogucki

Źródło: Lauda i instrukcje poselskie sejmików w Nurze; A. Cieciszowski do króla, 7 VIII 1782, BCz, rkps 655, s. 1281.

ich po 13. Zdecydowanie najkrótsze zalecenia dla posłów uchwalono w 1786 r.; zdołano je ująć w ośmiu punktach²¹³. O ile w zgłaszanych na sejmiku postulatach trudno dopatrzeć się zrozumienia dla reformatorskich dążeń króla, o tyle miejscowi liderzy regali-

²¹³ Instrukcja poselska z 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 577v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 358v–359v).

styczni potrafili skłonić szlachtę nurską do bardziej zwięzłego formułowania swoich zaleceń. Stanisław August oczekiwał, że instrukcje poselskie będą w miarę możliwości ogólne i niezbyt długie²¹⁴.

W końcowej części artykułu zajmę się proceduralnymi oraz organizacyjnymi aspektami zgromadzeń oraz nurskimi elitami sejmikowymi. Dla okresu 1780–1786 znane są informacje o siedmiu sejmikach, w tym czterech poselskich (1780, 1782, 1784, 1786), dwóch elekcyjnych (1782) i jednym gospodarskim (1786). Należy jednak zauważyć, że sejmik elekcyjny z 20 sierpnia 1782 r. został w uchwale określony również jako gospodarski, co miało uzasadnić elekcję kandydatów na podsędka dokonaną bez uniwersału wojewody mazowieckiego A. Mokronowskiego²¹⁵. Nie zachowało się laudum sejmiku elekcji starosty z sierpnia 1782 r. Nie wiadomo też, czy doszło do sejmików gospodarskich dzień po sejmikach poselskich z lat 1780 i 1784. Utrudnia to statystyczną analizę zgromadzeń nurskich z lat 1780–1786.

Sejmiki nurskie w badanym okresie były zagajane przez trzy osoby (por. tab. 1). Przynajmniej cztery razy dokonał tego starosta nurski K. Wodziński, który wkrótce po elekcji na kandydata w sierpniu 1782 r. oficjalnie zainaugurował urzędowanie jako starosta grodowy²¹⁶. Tylko raz obrady zostały zagajone przez podkomorzego nurskiego (Ignacego Zielińskiego), urzędnika zajmującego pierwsze miejsce w hierarchii ziemi. Należy jednak pamiętać, że pod koniec badanego okresu urząd ten wakował, więc starosta K. Wodziński faktycznie był pierwszym urzędnikiem nurskim. Zagajenie sejmiku gospodarskiego z 1786 r. przez pisarza ziemskiego A. Kownackiego, urzędnika znajdującego się stosunkowo nisko w hierarchii ziemskiej, można wytłumaczyć konfliktem, do którego doszło na odbywającym się dzień wcześniej sejmiku poselskim.

Każdy sejmik z okresu 1780–1786 miał innego marszałka koła rycerskiego. F. Godlewski, komornik ziemski nurski, był jednak w 1778 r. marszałkiem sejmiku poselskiego, na sejmiku zaś elekcyjnym w lipcu 1778 r. pełnił funkcję asesora²¹⁷. Najwyższym

²¹⁴ R. Łaszewski, *Instrukcje poselskie w drugiej połowie XVIII wieku*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 1973, Prawo XII, s. 73; W. Filipczak, *Stronnictwo regalistyczne w województwie kijowskim 1780–1782*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2009, R. VIII, nr 1, s. 85.

²¹⁵ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD. NGRO, sygn. 54, k. 514v.

²¹⁶ S. Zambrzycki do A. Cieciszowskiego, 22 VIII 1782, BCz, rkps 695, s. 251.

²¹⁷ Lauda sejmików w Nurze z 6 VII i 17 VIII 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 535v, 548.

urzędnikiem pełniącym funkcję marszałka był sędzia ziemski F. Ślaski. Marszałkami dwóch sejmików z roku 1782 byli Zambrzyccy (łowczy liwski Szczepan i podstoli nurski Jan), mocno związani z A. Cieciszowskim, szefem Gabinetu Stanisława Augusta. J. Zambrzycki, już jako stolnik, w 1788 r. aspirował do pisarstwa ziemskiego nurskiego powołując się na dwudziestoletnią praktykę na urzędzie sądowym – komornika granicznego nurskiego (z tym tytułem kierował nurskim sejmikiem przedkonwokacyjnym)²¹⁸. Obaj marszałkowie sejmików z 1786 r. nie piastowali (jako jedyni) urzędu ziemskiego. Jednak stolnikowicz łomżyński Aleksander Zieliński (urodzony w 1755) w roku 1788, jako podstoli, został posłem nurskim, w roku 1792 zaś wybrano go na kandydata do podkomorstwa²¹⁹. Funkcję marszałkowską F. Domaszowskiego można wyjaśnić niską frekwencją urzędników na sejmiku gospodarskim z 1786 r. Był on jednak przedstawicielem rodziny aktywnej w życiu sejmikowym (w latach 1780–1786 pochodzili z niej czterej asesorowie).

Liczba asesorów na sejmikach nurskich z lat 1780–1786 była zmienna. W roku 1780 (podobnie jak w 1778) było ich czterech, później zwykle trzech. Wyjątkiem był sejmik poselski z 1786 r., kiedy funkcję tę pełniło sześć osób. W uchwale sejmiku gospodarskiego z 1786 r. wszyscy asesorowie przypisani zostali jednoznacznie do powiatu (w kolejności: nurskiego, kamieńczukowskiego i ostrowskiego)²²⁰. Jedynymi urzędnikami ziemskimi pełniącymi funkcję asesora byli skarbnik nurski Wawrzyniec Obrębski i wojski nurski Roch Czarnowski, który w roku 1778 został wybrany na kandydata do podkomorstwa. Najliczniejszą grupę wśród asesorów stanowili urzędnicy grodzcy, z ich grona pochodziły dwie z trzech osób, które w latach 1780–1786 pełniły tę funkcję dwukrotnie – F. Godlewski (także marszałek z 1778 i 1782 r.) i Roch Godlewski. F. Godlewski na sejmiku z 20 sierpnia 1782 r. został kandydatem zarówno do urzędu sędziego ziemskiego, jak i podsędka. Kandydatem do sęstwa był także dwukrotny asesor Adam Domaszowski, do podsędkostwa zaś Tomasz Bieńkowski²²¹, pomocnik marszałka

²¹⁸ J. Zambrzycki do króla, 16 VI 1788, BCz, rkps 932, s. 793; T. Szwarcziński, *op. cit.*, s. 39.

²¹⁹ W. Szczygielski, *Referendum trzeciomajowe...*, s. 164, 166; G. i J. Zielińscy, *op. cit.*, cz. 2, s. 145–146.

²²⁰ Laudum sejmiku z 22 VIII 1786, AGAD, NGRO, sygn. 62, k. 991v, 992v.

²²¹ Laudum sejmiku w Nurze z 20 VIII 1782, AGAD, NGRO, sygn. 54, k. 514–514v.

z 1784 r. W gronie asesorów dominowali przedstawiciele kilku rodzin: Godlewskich (3 osoby, 5 funkcji), Boguckich (3 osoby) i Domaszowskich (2 osoby, 3 funkcje).

Tabela 2

Posłowie ziemi nurskiej na sejmy z lat 1780–1786

Data sejmiku	Posłowie ziemi nurskiej na sejmy
21 VIII 1780	Karol Wodziński, podstoli liwski; Marceli Zieliński, wojski plocki
19 VIII 1782	Adam Szydłowski, szambelan; Szczepan Zambrzycki, łowczy liwski
16 VIII 1784	Aleksander Brzostowski, starosta sokołowski; Kajetan Szydłowski, wojewodzie plocki
21 VIII 1786	Karol Wodziński, starosta nurski; Adam Szydłowski, starosta mielnicki

Źródło: lauda i instrukcje sejmikowe.

W latach 1780–1786 osiem funkcji poselskich z sejmiku nurskiego pełniło sześć osób (tab. 2). Dwukrotnie mandaty na sejm otrzymali K. Wodziński i A. Szydłowski, którzy również w roku 1778 reprezentowali ziemię nurską²²². K. Wodziński już w 1764 r. był posłem liwskim na konwokację. A. Szydłowski, jako starosta mielnicki, był w roku 1784 przedstawicielem ziemi mielnickiej²²³. Kajetan Szydłowski, kolejny syn związanego z ziemią nurską wojewody plockiego Teodora (wcześniej kasztelana mazowieckiego), został posłem na sejm grodzieński. W 1780 r. w izbie poselskiej zasiadł przedstawiciel jednej z najbardziej wpływowych w ziemi nurskiej rodzin – wojski plocki Marceli Zieliński (sejmiki zagał wówczas podkomorzy I. Zieliński). W roku 1782 posłem został łowczy liwski i sędzia grodzki warszawski S. Zambrzycki, który dzień później marszałkował sejmikowi elekcyjnemu. W roku 1780 reprezentował w parlamencie szlachtę liwską²²⁴. W 1784 r. mandat par-

²²² Laudum sejmiku z 17 VIII 1778, AGAD, NGRO, sygn. 48, k. 548v (odpis: BPAU, rkps 8335, TP, nr 18, k. 321).

²²³ *Uwiedomienie o stancyach [...] senatorów, ministrów i posłów [...] 1784...*, s. 17 (druk w: AGAD, ZP, nr 128, k. 45b); VL, t. VII, s. 93; T. Szwaciński, *op. cit.*, s. 39.

²²⁴ Laudum sejmiku w Liwie z 21 VIII 1780, BPAU, rkps 8322, TP, nr 5, k. 582v.

lamentarny otrzymał w Nurze starosta sokołowski Aleksander Brzostowski, związany z Mazowszem (później ostatni wojewoda mazowiecki), poprzez małżeństwo z Marią Anną z Wodzińskich²²⁵. Był on eksstarostą wołkowyskim, w powiecie wołkowyskim Brzostowski pozostawali w konflikcie z protestancką rodziną Grabowskich²²⁶, która z kolei spowinowacona była z Szydłowskimi.

Sejmiki nurskie w latach 1780–1786 cechowały się niezwykle burzliwym przebiegiem. Na cztery zgromadzenia przedsejmowe, o trzech wiadomo, że zgłoszone zostały manifesty w sprawie zajęć, które nastąpiły w czasie obrad lub bezpośrednio po ich zakończeniu. Także sejmik elekcyjny z 20 sierpnia 1782 r. przebiegał z naruszeniem prawa, gdyż wyboru kandydatów na urząd podsędka dokonano mimo braku uniwersału zwołującego tę elekcję. Jedynie w wypadku sejmików gospodarskich nie było poważniejszych zajęć. W ziemi nurskiej, podobnie jak w województwie płockim²²⁷, dochodziło do konfliktów, mimo że był to obszar zdominowany przez stronnictwo regalistyczne. Czołową rolę odgrywały rodziny wpływowe w skali całego Mazowsza – Szydłowscy i Zielińscy oraz aktywne głównie na obszarze ziemi nurskiej, takie jak Godlewscy²²⁸, Kownaccy czy Zambrzyccy.

WITOLD FILIPCZAK

The Sejmiks in Nur 1780–1786

The article concerns the sejmiks held in the land of Nur, which was a part of the Mazovian palatinate. The szlachta who arrived in the city of Nur elected envoys, deputies in the Crown Tribunal, candidates for the judiciary offices in the land of Nur, and found solutions to problems connected with self-government.

²²⁵ A. Skałkowski, *Brzostowski Aleksander...*, s. 47.

²²⁶ W. Filipczak, *Ekonomie litewskie w polityce sejmikowej Stanisława Augusta po upadku Antoniego Tyzenhauza (1780–1783)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2006, R. V, nr 1 (9), s. 270–271 (przyp. 236).

²²⁷ I d e m, *Sejmiki województwa płockiego...*, s. 61.

²²⁸ Godlewscy odznaczyli się aktywnością już w XVII w. Wyróżnił się zwłaszcza starosta nurski Stanisław Godlewski, czołowy regalista w czasach Jana III, por. P. Smolarek, *Godlewski Stanisław*, [w:] *PSB*, t. VIII, Wrocław 1959–1960, s. 183–184; Z. Wójcik, *Jan Sobieski 1629–1696*, Warszawa 1983, s. 492–493.

Even though Mazovia was dominated by the royalist party, the sejmiks in Nur were very turbulent. In 1782 two elections connected with two offices were held simultaneously, which was against the law and thus gave rise to displeasure. The animosities between local szlachta activists made Stanisław August refrain from appointing people to some important offices in the land. The election of envoys for the sejm of 1786 was particularly tumultuous. The article includes an analysis of instructions for the representatives of the land of Nur in Parliament. It also dwells on the local political élites.

Translated by DOROTA FILIPCZAK